

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA VÝPOČETNÍ A DIDAKTICKÉ TECHNIKY

**VÝUKOVÝ ELEKTRONICKÝ MATERIÁL KYBERŠIKANA
NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Tomáš Franců

Učitelství pro základní školy, obor Učitelství informatiky pro základní školy

Vedoucí práce: PhDr. Zbyněk Filipi, Ph.D.

Plzeň, 2017

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Písku, 27. června 2017

.....

vlastnoruční podpis

Poděkování

Děkuji vedoucímu diplomové práce PhDr. Zbyňku Filipimu, Ph.D. za obsahové a formální připomínky, ochotu při osobních i telefonických konzultacích, oceňuji zkušenosti a pomoc s tvorbou e-kurzu v prostředí Moodle. Rovněž děkuji za počáteční motivaci a zejména za pomoc s návrhem tématu, struktury osnovy, cílů a vůbec smyslu práce.

Obsah

Poděkování.....	3
Obsah	4
Seznam pojmů a zkratek.....	7
Úvod.....	9
1 Výukové vzdělávací materiály ve školství	10
1.1 Výukové vzdělávací materiály ke kyberšikaně.....	11
1.1.1 Parametry materiálů ke kyberšikaně	12
1.1.2 Zaměření, cílová skupina	12
1.1.3 Forma materiálu	12
1.1.4 Oblast působnosti.....	13
1.1.5 Míra odbornosti.....	13
1.1.6 Cíle a obsah	13
1.2 Popis současných materiálů.....	13
1.2.1 Klasifikace a rozdělení.....	14
1.2.2 Popis jednotlivých materiálů.....	14
2 Cíle tvorby výukového vzdělávacího materiálu	26
2.1 Pedagogické cíle – učitelé	27
2.1.1 Začlenění výukového vzdělávacího materiálu do ŠVP	27
2.1.2 Vzdělávání pedagogů.....	28
2.1.3 Spolupráce s odborníky	29
2.1.4 Motivace pedagogů	30
2.1.5 Postup realizace cílů výukových vzdělávacích materiálů ..	30
2.2 Pedagogické cíle – žáci.....	31
2.2.1 Rozšíření znalostí žáků o rizicích kyberšikany.....	31
2.2.2 Téma kyberšikany v běžné výuce	32
2.2.3 Začlenění výukového vzdělávacího materiálu do výuky	32
2.2.4 Postup realizace cílů výukových vzdělávacích materiálů ..	32

2.3	Psychosociální cíle	33
2.3.1	Kolektiv a klima třídy	33
2.3.2	Vnímání hranic svobody a mantinelů.....	34
3	Pedagogické scénáře výukových vzdělávacích materiálů	34
3.1	Parametry výukových vzdělávacích materiálů.....	34
3.1.1	Vliv metod, forem a prostředků.....	35
3.1.2	Výukový vzdělávací materiál ve výuce ZŠ.....	35
3.2	Vzdělávací oblasti RVP a rozdělení materiálů.....	36
3.2.1	Přírodovědné předměty	36
3.2.2	Humanitní předměty	38
3.2.3	Výchovy	41
3.3	Průřezová témata	46
3.3.1	Třídní projekty	46
3.3.2	Školní projektový den	47
4	Elektronický výukový vzdělávací materiál	49
4.1	Výběr autorského programu a prostředí.....	49
4.2	Návod použití výukového vzdělávacího programu.....	50
4.3	Studijní informace pro pedagoga	50
4.4	Scénář výukových vzdělávacích materiálů	51
4.5	Reálné příklady kyberšikany.....	51
4.5.1	Příklad 1.....	51
4.5.2	Příklad 2.....	51
4.5.3	Příklad 3.....	52
4.5.4	Příklad 4.....	52
	Závěr	54
	Resumé	55
	Použitá literatura a prameny	56
	Příloha č. 1 – zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník	59

Příloha č. 2 – druhy kyberšikany a fiktivní příběhy.....	61
Kyberstalking	61
Kyberharašení, obtěžování (Harassment)	61
Kybergrooming.....	61
Sexting.....	62
Happy Slapping.....	62
Ostatní formy (často provází předešlé).....	63

Seznam pojmů a zkratek

- Agresor – člověk, který vědomě šikanuje svou oběť
- Bossing – šikana na pracovišti vedoucími pracovníky
- CAN – zkr. Child abuse and neglect, syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte
- Cyberstalking – pronásledování oběti pomocí IT technologií
- Chat – totéž co IM, ale probíhá obvykle v internetovém prohlížeči a může mít více účastníků
- Denigration – pomlouvání
- Exclusion – vyloučení ze skupiny (např. online)
- Flaming – nářez, např. urážlivé útoky v internetových diskuzích
- Gateway – výchozí brána (směrování na rozhraní routeru)
- GP – zkr. Group Policy, systémová politika operačního systému Windows server, umožňuje centrální správu pravidel pro stanice a uživatele
- Harasement – obtěžování, posílání nevyžádaných a obtěžujících zpráv
- ICT – zkr. Information and Communication Technology, informační a komunikační technologie
- IM – zkr. Instant messaging, posílání zpráv mezi dvěma komunikanty v reálném čase (např. ICQ, Skype, Jabber, Hangout)
- Impersonation – předstírání, sdělování informací cizím jménem
- Krizová intervence – psychoterapeutická služba a pomoc v přímém kontaktu zaměřená na akutní potíže postiženého nebo jeho blízkých osob v naléhavých krizových situacích
- Kybergrooming – lákání oběti na schůzku
- Kyberstalking – pronásledování oběti pomocí IT technologií
- Sexting – elektronické rozesílání textových zpráv, fotografií či videa se sexuálním obsahem (často zneužívané pro vydírání)
- Mobbing – šikana na pracovišti kolektivem
- Morální hodnoty – představa správného jednání a vnímání dobra a zla v dané společnosti
- Morální nedostatky – nedostatečná chápání a osvojení si morálních hodnot

- MIME typ – zkr. Multipurpose Internet Mail Extensions, určuje přenášený typ souboru. Původně navrženo pro přenos e-mailů, později i pro http
- NAT – zkr. Network Address Translation, převod IP adres z veřejných na lokální (místní) a naopak
- Oběť – poškozená osoba, je terčem agresora
- Open source – zkr. otevřený zdroj, software s otevřeným zdrojovým kódem, který může kdokoli dále využít a zároveň zachovat otevřenost zdrojového kódu
- OSPOD – orgán sociálněprávní ochrany dětí, v kontextu spolupráce se školou je obecní úřad obce s rozšířenou působností místně příslušný dle trvalého pobytu dítěte
- Ostrakismus – vyloučení jedince na okraj kolektivu
- Outing – prozrazení, sdělování cizích soukromých informací
- Psychická porucha – myšlení, prožívání a chování člověka znesnadňující jeho fungování ve společnosti
- URL – zkr. Uniform Resource Locator (unikátní adresa zdroje informací na internetu)
- Proxy – překlad požadavků mezi klientem a cílovou URL.
- Thread – vlákno, části programu, které se zpracovávají ve stejnou chvíli, také téma v chatu
- Trickery – přesvědčování k prozrazení citlivých informací a následné zveřejnění
- Trolling – vkládání provokativních, urážejících nebo irelevantních příspěvků k citlivým tématům v internetových diskuzích
- DUM – digitální učební materiál (známe z projektu EU peníze školám)
- VVM – výukový vzdělávací materiál
- RVP ZV – Rámcový vzdělávacího programu pro základní vzdělávání
- ŠVP – Školní vzdělávací program

Úvod

Tato práce navazuje na předchozí bakalářskou práci Kyberšikana na základních školách, kde jsem analyzoval vývoj a současný stav kyberšikany na základních školách.

V této práci navazuji na svou předchozí. Popisuji současnou situaci v České republice, množství, cíle a kvalitu dostupných zdrojů a materiálů o kyberšikaně, s případným hodnocením. Zaměřuji se na důležitost začlenění tématu kyberšikany do výuky na základní škole. Snažím se posunout téma kyberšikany pomocí průřezových témat napříč předměty a integrovat kyberšikanu přímo do výuky.

Cílem práce je tedy zaměřit se na samotný základ boje proti projevům kyberšikany a tím je prevence. Metodou této prevence je systém začlenění tématu kyberšikany do některých předmětů pomocí výukových vzdělávacích materiálů (dále jen VVM) na základní škole. Cílem materiálů však nemá být potlačení původního předmětu, ale nenásilná integrace do předmětu.

Důraz je ve VVM kladen na osobní prožitek žáka - kyberšikany nanečisto. Žák se vcituje do role agresora, objeti či pozorovatele, získává teoretické a praktické znalosti. Získaná zkušenost může pomoci v reálných situacích kyberšikany – co v takových případech dělat, jak se bránit, kam se obrátit a jak se nestát agresorem.

Svět se dynamicky mění. Díky internetu jsme propojeni informacemi mnohem víc než dříve. Dáváme dětem tento mocný nástroj do rukou a často je necháváme orientovat se v něm podle jejich vlastní intuice a posouzení. Vzdělávání je stejně důležité jako výchova a investice do našich dětí se nám jistě vrátí v budoucích letech.

1 Výukové vzdělávací materiály ve školství

Klasické schéma vzdělávacího procesu, které bývá uváděno pouze v interakci trojúhelníku mezi učitelem, žákem a učivem, bychom dle Maňáka měli rozšířit o didaktické prostředky. Jiným pohledem se dá říci, že v dnešní době výukové materiály obohacují a ovlivňují proces vzdělávání.

„Moderní didaktická technika zcela mění výukovou situaci, stává se faktorem, který může výchovně vzdělávací proces zefektivnit.“ (Maňák, 2003 str. 72)

Výukový materiál je třeba do výuky zapojit tak, aby byl co nejefektivnější a co nejvíce pomáhal naplňovat cíle výuky. Výukový materiál je výchozí pozicí a pedagog jej může upravovat podle svých možností a specifik konkrétní školy, či specifik kolektivu.

Výukové materiály jsou tak jedním ze základních stavebních kamenů vzdělávání a neodmyslitelnou pomůckou pedagogů. Mají přímý vliv na kvalitu a efektivitu výuky, pomáhají systematickosti práce pedagoga, mají schopnost uchovávat informace a předávat zkušenosti mezi pedagogy. Výukové materiály jsou prostředky výuky. Společně s metodami a formami jsou v neustálé interakci.

Za výukový vzdělávací materiál můžeme pokládat různé prostředky výuky. Může to být učebnice, pracovní sešit, film, fotografie, zvukový záznam, webový obsah, elektronický dokument, ale třeba i výukový software.

Díky dotačním programům Evropské unie proběhly celorepublikové projekty, které byly na tvorbě výukových materiálů přímo postavené. Z těch nejznámějších je projekt EU peníze školám (tvorba „DUMů“). Na tento projekt navázaly i další komerční i neziskové organizace, které vytvořily knihovny DUMů, dostupné volně online. Z nejznámějších připomeňme portály:

- <http://dumy.cz/vyhledavani>
- <http://www.veskole.cz/dumy>
- <http://dum.rvp.cz>

Ve zmíněných příkladech se jedná o výukové materiály elektronické, mnohé z nich ale fungují i v tištěné formě. V této práci se budeme zabývat

výukovými materiály ke kyberšikaně v elektronické formě, aplikované ve výuce reálných předmětů. Díky tomu mohou být pro současné pedagogy, kteří se chtějí této problematice věnovat, zdrojem pro samostudium a uvedení do praxe. Lze je také snadno měnit podle aktuálních potřeb a neustále se měnící situace ve společnosti a ve školách.

1.1 Výukové vzdělávací materiály ke kyberšikaně

Výukové materiály, které jsou podrobně hodnoceny v kapitole 1.2.2, jsou zaměřeny zejména na prevenci a na zlepšení informovanosti pedagogů, žáků a rodičů. To je bezesporu základ boje proti kyberšikaně. Cílem této práce je hlubší integrace do výuky na základních školách. Aby se děti dokázaly efektivně bránit kyberšikaně nebo aby dokázaly porozumět možným důsledkům svého jednání vůči spolužákům, je nutné, aby jejich znalosti a zkušenosti byly na co nejlepší úrovni. Je důležité zvolit takové formy a metody, aby se VVM stal oporou žáka a pedagoga, protože každý se může stát aktérem kyberšikany. Třeba i nevědomě.

Výukových materiálů o kyberšikaně čistě informačních je v České republice poměrně hodně. Jsou dostupné i další podpůrné nástroje, které škola nebo rodiče mohou využít, jako je například filtrování obsahu internetu. Poměrně široká je i nabídka seminářů a kurzů pro pedagogy, žáky i rodiče (např. saferinternet.cz, nebuduobet.cz, e-bezpeci.cz).

Celkový efekt integrace prevence kyberšikany do života školy není zatím dostačující. Počet případů celorepublikově není znám, protože kyberšikana není v našem trestním řádu vůbec zakotvena. Ukazatelem míry projevů kyberšikany v českých školách jsou výzkumy projektu E-bezpečí Výzkum rizikového chování českých dětí v prostředí internetu 2014 (Kopecký, 2014), Sexting a rizikové seznamování českých dětí v kyberprostoru 2017 (Kopecký, a další, 2017). Podle výsledků výzkumů se situace postupně zhoršuje. Mění se také formy kyberšikany. Díky kvalitě a dostupnosti připojení k internetu, jsou nosičem kyberšikany dnes jsou spíše fotografie a videa. Tento fakt potvrzuje například nárůst případů sextingu na dvojnásobek za posledních 5 let. Zvyšují se tím pádem i případy zneužití natočeného videa či fotografie. Více informací o výzkumech nalezneme v kapitole 1.2.2.1.

Materiály ke kyberšikaně můžeme rozdělit na dva hlavní typy. První jsou vydávány a vedeny mimo školu, často s celorepublikovou působností. Analýzu konkrétních a v současnosti dostupných výukových materiálů ke kyberšikaně v České republice uvádím v kapitole 1.2 Popis současných materiálů. Druhý typ materiálů vzniká nebo může vznikat přímo ve škole. Jsou tvořeny pedagogy a integrovány do výuky různých předmětů. Tomuto typu materiálů se budu věnovat v kapitolách 2, 3 a 4.

1.1.1 Parametry materiálů ke kyberšikaně

Materiál, pokud má být efektivní, musí mít jasně nastavené a dobře promyšlené parametry. Kyberšikana je i pro zdravý kolektiv třídy citlivé téma. V následujících podkapitolách představíme objektivně sledovatelné parametry v současnosti dostupných výukových materiálu z několika aspektů.

1.1.2 Zaměření, cílová skupina

Zaměření na cílovou skupinu se u většiny materiálů pochopitelně mísí. Existují materiály nejen úzce profilované, ale také komplexní pro všechny cílové skupiny. Cílovou skupinu sledujeme kvůli nejen kvůli přehlednosti. Má vztah a vliv na míru odbornosti, cíle materiálu a formu. Materiály budeme klasifikovat do následujících skupin:

- Rodiče,
- děti (studenti, žáci),
- Pedagogové,
- psycholog, výchovný poradce.

1.1.3 Forma materiálu

Forma neboli typ média, kterým se materiál dostane k cílové skupině. Informace o formě materiálu je důležitá informace, která má vliv na distribuční kanál média a jeho dostupnost pro cílovou skupinu. V klasifikaci materiálu jsou sledovány následující typy médií:

- Kniha,
- brožura,
- plakát,
- webový portál,
- elektronický dokument,

- sociální síť.

1.1.4 Oblast působnosti

Působnost – geografické členění působnosti materiálu. Úzce souvisí s předchozím kritériem typu média a jeho distribucí:

- Celorepubliková,
- krajská,
- regionální,
- školní.

1.1.5 Míra odbornosti

Míra odbornosti je hůře hodnotitelný parametr, lze jen díky srovnání materiálů mezi sebou a také podle obsahové správnosti. Míra odbornosti bude hodnocena s ohledem na zaměření na cílovou skupinu. Může tedy být hodnocena jako vysoká, přestože je cílovou skupinou žák. Jedná se tedy i o srozumitelnost a přiměřenost materiálu. Odbornost v takovém případě tkví ve schopnosti autora předat to podstatné cílové skupině. Míru odbornosti budu hodnotit jednoslovně těmito hodnoceními:

- Velmi vysoká,
- vysoká,
- průměrná,
- nízká,
- velmi nízká.

1.1.6 Cíle a obsah

Tento parametr uvádím vždy jako slovní hodnocení materiálu pod klasifikací materiálu. V popisu materiálu je také rozšířena klasifikace míry odbornosti, která s obsahem a cílem úzce souvisí.

1.2 Popis současných materiálů

Materiálů je v současné době k dispozici mnoho a můžeme předpokládat i jejich různou kvalitu, odbornost, efektivitu, apod. Nalezneme materiály a zdroje velmi kvalitní, ale i materiály které svůj účel nesplňují nebo sami jdou proti bezpečnosti na internetu. Podrobnější rozdělení a hodnocení materiálů je v následujících kapitolách.

1.2.1 Klasifikace a rozdělení

Materiály s tématem kyberšikana rozdělím podle navržených parametrů, které vždy uvedu na začátku hodnocení s následným popisem materiálu, jeho cílem a obsahem.

Stávající dostupné materiály ke kyberšikaně, které zde hodnotím, mohou dobře posloužit jako **základní seznámení s problematikou** před integrací výukových materiálů do výuky vyučovacího předmětu v kapitole 4.

1.2.2 Popis jednotlivých materiálů

Popis materiálů obsahuje klasifikaci dle předchozí kapitoly a slovní hodnocení materiálu. Tato práce si neklade za cíl důkladně prozkoumat a podrobně porovnávat všechny materiály dostupné v České republice. Věnuji se tedy proto těm hlavním a nejznámějším. Všechny zmíněné zdroje materiálů mají svůj webový portál. U každého zdroje je tedy uveden URL.

1.2.2.1 E-Bezpečí

URL: <http://www.e-bezpeci.cz/> , <http://www.kybersikana.cz/>

Zaměření, cílová skupina: učitelé, žáci, rodiče, odborníci

Forma materiálu: webový portál, semináře, tištěné materiály

Oblast působnosti: celorepubliková

Míra odbornosti: velmi vysoká

Cíle a obsah: Projekt E-bezpečí je provozován Centrem prevence rizikové virtuální komunikace Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Od založení v roce 2008 je portál spojen se jménem Mgr. Kamila Kopeckého, Ph.D. Projekt se díky své komplexnosti a mimořádně vysoké odbornosti řadí ke špičce této problematiky v ČR, získal 1. místo v Národním kole Evropské ceny prevence kriminality 2015.¹

Portál je výborně koncipovaný a rozčleněný na jednotlivá témata: Kyberšikana, Kybergrooming, Stalking a Kyberstalking, Sexting, Rizika sociálních sítí, Sociotechnika, Další rizikové jevy. Součástí každé sekce jsou

¹ Více informací: <http://e-bezpeci.cz/index.php/tiskove-zpravy/1071-vitezstvi-2015>

vždy tři stejné volby: Číst články, Vzdělávání, Chci pomoc. Struktura je tedy velmi přehledná a návštěvník se velmi rychle zorientuje a nalezne to, co hledá.

Články k jednotlivým sekcím jsou psány srozumitelně a odborně, není zapomenuto ani na pečlivé uvádění zdrojů. „Chci pomoc“ v každé sekci uživatele přeměruje na webový formulář, kde může svůj problém popsat. Portál nabízí také vzdělávací akce pro rodiče, žáky, učitele a další skupiny. V roce 2016 byly pořádané akce do vyčerpání zásob zdarma, poté bylo nutné je hradit.

Kyberšikana využívá různých prostředků. Jeden z efektivních kanálů jsou také sociální sítě. Falešné profily, neveřejné stránky a skupiny, apod. Hodnotím velmi kladně sekci věnovanou sociálním sítím a konkrétně výzkumu „České děti na facebooku“ (Kopecký, 2016), který byl v roce 2015 projektem E-Bezpečí zrealizován ve spolupráci s Policií ČR, Seznam.cz, Linkou bezpečí a společností Vodafone. Zde je uvedeno, že 59,3% dětí mezi 9 až 12 lety aktivně využívá facebook, přestože řada z nich neví, jak si zabezpečit profil, jak si nastavit soukromí, jaké heslo zvolit a proč, jak si vybírat přátele, jak si ověřovat jejich identitu, jak rozpoznat falešné profily, jaké informace v žádném případě nesmí svým facebookovým přátelům sdělit apod.

Materiály pro podporu výuky (Kopecký, 2014) jsou ve formě informačních letáků či stručných, ale výstižných brožur. Tyto jsou určeny především žákům ZŠ, dále pak rodičům a pedagogům, kteří se s problematikou setkávají poprvé. Hluběji do problematiky zasahuje materiál „Rizika internetové komunikace“. Je určený zejména pedagogům a je skutečně profesionálně a komplexně zpracovaný, jednoduchou formou seznamuje s problematikou rizikové komunikace na internetu. Kyberšikana představuje podkapitolu tohoto materiálu, ale velmi úzce souvisí s ostatními tématy, jako jsou kyberstalking, kybergrooming, apod. Dalším velmi dobře zpracovaným dokumentem jsou „Pravidla bezpečného používání internetu pro rodiče“. Hloubka informací je díky rozdílné cílové skupině trochu menší, ale dokonale srozumitelná a výstižná. Součástí je i krátký dotazník, kde si rodiče mohou uvědomit, jak a do jaké hloubky se k problematice staví. Následující části jsou zejména informativní, vysvětlují základní pojmy, co dělat v případě podezření, jaká pravidla a mantinely svým dětem dát. Projekt

a zároveň portál E-Bezpečí se věnuje také výzkumu a mapuje prostředí internetu. Je tak neocenitelným zdrojem informací a statistik.

- Výzkum rizikového chování českých dětí v prostředí internetu 2014 (Kopecký, 2014)
- České děti a facebook 2015 (Kopecký, 2016)
- Výskyt kyberšikany u českých učitelů 2016 (Kopecký, a další, 2016)
- Sexting a rizikové seznamování českých dětí v kyberprostoru 2017 (Kopecký, a další, 2017)

Výzkum kyberšikany u českých učitelů 2016 je unikátní tím, že je poprvé cílený na pedagogy a jeho výsledky jsou velmi zajímavé. Určitou formu kyberšikany ze strany dětí zažilo 21,73 % českých učitelů. Dle K. Kopeckého skutečnou kyberšikanu v posledních 12 měsících zažilo 3,52 % učitelů, tedy 181 z 5 136. V těchto případech byli současní žáci aktéry jen v 40%. V ostatních případech se jednalo o bývalé žáky a rodiče žáků. Mnoho z těchto případů nebylo vůbec řešeno nebo ani potrestáno. V kontrastu můžeme také srovnat naši republiku s Velkou Británií a výsledky výzkumu NASUWT z roku 2014, do kterého se zapojilo více než 7500 učitelů. Obětí kyberšikany se stalo 21 % britských učitelů (Kopecký, 2016). Cíle výzkumu cituji díky vyzývajícímu emailu autorů k vyplnění dotazníku výzkumu, Dr. Kamila Kopeckého a Dr. R. Szotkowskiho, z 21. února 2016:

Náš výzkum se zaměřuje především na zmapování aktuální situace, konkrétně si klademe za cíl zjistit, jakým formám kyberšikany musí učitelé čelit nejčastěji, jaký na ně má kyberšikana dopad a jak jsou schopni kritické situace řešit.“

Výzkum rizikového chování českých dětí v prostředí internetu z roku 2014 navazuje na tentýž výzkum z roku 2013. V roce 2014 se jej účastnilo 28232 žáků od 11 do 17 let. Z výsledků zmíním několik statistických dat. 50,90 % dětí se setkalo s některým z projevů kyberšikany. Nejčastěji se jednalo o (Kopecký, 2014):

- Verbální útoky 34,33 %,
- průniky na účet 34,8 %,

- vyhrožování a zastrašování 17,84 %,
- ponižování a ztrapňování šířením fotografie 13,7 %,
- vydírání 7,91%.

Sexting a rizikové seznamování českých dětí v kyberprostoru 2017 je posledním výzkumem projektu E-bezpečí. Sexting se rozšiřuje v posledních letech zejména díky masovému rozšíření chytrých telefonů a dostupnosti internetového připojení. Z výzkumu vyplývá, že 15 % dětí má zkušenost s erotickými zprávami nebo sdílením intimních fotek a videí. Třetina dětí by se při zneužití těchto materiálů nechtěla nikomu svěřit. Každé druhé dítě chatuje s cizími lidmi, pětina by neodmítla osobní schůzku. Intimní fotografie sdílí 15% dětí, nejčastěji jako „dárek“ pro přítelkyni nebo přítele. Počet dětí, které mají zkušenost se sextingem, se za posledních pět let zdvojnásobil. S tím se také přirozeně zvýšil počet případů zneužití. Výzkum se také zabýval, jaké osobní údaje děti veřejně sdílí. Nejčastěji šlo samozřejmě o jméno a příjmení 89%, ale také např. telefonní číslo 21% či adresa bydliště 11%.

Přehledný seznam výzkumů E-bezpečí je k dispozici na URL: <https://www.e-bezpeci.cz/vyzkum/>.

1.2.2.2 Seznam se bezpečně!

URL: <http://www.seznamsebezpecne.cz/>

Zaměření, cílová skupina: žáci, rodiče, učitelé

Forma materiálu: webový portál, videa

Oblast působnosti: celorepubliková

Míra odbornosti: vysoká

Cíle a obsah: Portál je vytvořený společností Seznam.cz ve spolupráci s dalšími subjekty (Policie ČR, MŠMT, E-Bezpečí a další). Portál je výrazně cílený na děti, dále pak na rodiče a učitele. Jádrem portálu jsou vzdělávací filmy, které formou fiktivních příběhů poměrně sugestivně dětem ukazují možné nástrahy internetu. Video spoty jsou profesionálně natočené a zahrané, postava křečka pak vážnost příběhu odlehčuje a přibližuje tak dětskému divákovi. Video spoty jsou dobře použitelné i ve výuce na ZŠ.

Součástí portálu je i „[Desatero pravidel bezpečného internetu](#)“², které je skutečně výstižně napsáno a lze o každém z bodů se žáky diskutovat a společně si jej vysvětlit. Je vhodné pro děti pátých či šestých tříd jako úvod do bezpečnosti na internetu. Přestože je portál na první pohled jednoduše koncipovaný, jeho cíl je jasný a splňuje svůj účel formou, která je v České republice jedinečná.

Další část portálu se snaží ukázat dětem, jak nebezpečné může být sdílení vlastních fotografií a videí, jakým způsobem může potenciální agresor následně oběť vydírat.

1.2.2.3 *Sexting.cz*

URL: <http://www.sexting.cz/>

Zaměření, cílová skupina: pedagogové, rodiče, žáci

Forma materiálu: webový portál

Oblast působnosti: celorepubliková

Míra odbornosti: velmi vysoká

Cíle a obsah: Portál je opět z dílny Centra prevence rizikové virtuální komunikace, Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci. Velmi jednoznačně a bez obalu vysvětluje, co je sexting. Portál je přehledný a velmi dobře a odborně zpracovaný, zaměřený zejména na rodiče, pedagogy, ale i na starší děti. Nalezneme zde výsledky výzkumu sextingu nejen mezi českými dětmi, ale i srovnání s obdobnými výzkumy ve světě.

V oblasti sextingu je situace dlouhodobě až zarážející. Podle výsledků výzkumu E-Bezpečí z roku 2014 v ČR 7,81 % dětí umístilo na internet svou „sexy“ fotografii nebo video, na kterých jsou částečně nebo úplně nahí. Jedná se tedy o každé třinácté dítě (z toho 47 % chlapců a 53 % dívek). Sexuální materiál poslalo 12,14 % respondentů (z toho 60 % chlapců a 40 % dívek) někomu přes internet/mobilní telefon (nárůst 3,15 % oproti předchozímu roku). Celkem 40 % dětí by na výzvu k osobnímu setkání od kamaráda, kterého

² Více informací: <http://www.seznamsebezpecne.cz/desatero>

znají jen z internetu, odpovědělo kladně (4% nárůst oproti r. 2013) (Kopecký, 2014). Velmi jasně a srozumitelně je na portálu vysvětlena právní norma:

„Osoby starší 15 let mohou mít sex (nedopouští se trestného činu). Nesmí se při tom však fotografovat, natáčet nebo dokonce vést deník (do 18 let). Pak by se mohlo jednat o výrobu a držení dětské pornografie.“

Na portálu dále nalezneme, kromě příkladů sextingu, nabídku co dělat v případě ohrožení – kontakty na policii, poradnu portálu e-bezpeci.cz, linku bezpečí, on-line poradnu. To vše v sekci „Kde hledat pomoc?“.

1.2.2.4 Prevence kyberšikany

URL: <http://www.kybersikana.eu/>

Zaměření, cílová skupina: žáci, rodiče

Forma materiálu: webový portál, leták, přednášky

Oblast působnosti: lokální

Míra odbornosti: nízká

Cíle a obsah: Portál neobsahuje informace o tom, kdo jej vytvořil či provozuje. Pod jednotlivými články jsou pouze podepsány autorky „Monča“ a „Terka“ (Tereza Ondráčková a Monika Vlachová). Poslední příspěvek na portálu je z 12. 3. 2012. Lze tedy soudit, že portál je již neaktivní a neaktuální. I kdybychom pominuli neaktualnost webu, špatný design i typografické chyby, tak je jeho obsah neuspořádaný, orientace složitá. Články čerpají zejména z jiných portálů věnovaných kyberšikaně. Je zde vytvořený jeden leták, který lze pochválit za jeho někdejší jednoduchost a výstižnost, která byla v době jeho vytvoření dostačující. Autorky se v době fungování věnovaly seminářům na základních školách v Třebíči. Reference na semináře jsou pochvalné, jejich obsah ale není znám, míru odbornosti seminářů proto nelze posoudit. Tento příklad uvádím jako kontrast ke kvalitě předchozích.

1.2.2.5 Bezpečný internet.cz

URL: <http://www.bezpecnyinternet.cz/>

Zaměření, cílová skupina: učitelé, žáci, rodiče

Forma materiálu: webový portál, e-kurzy

Oblast působnosti: celorepubliková

Míra odbornosti: vysoká

Cíle a obsah: Projekt založily společnosti Česká spořitelna, Microsoft a Seznam.cz. Cílem projektu je posílení povědomí o rizicích a vzdělávání uživatele v oblasti internetu. Portál je na první pohled přívětivý a jasně rozčleněný na sekce Začínající uživatel, Pokročilý uživatel, Rodiče, Děti, Školy. Každá sekce je koncipována jako e-kurz, obsahující na sebe navazující články naprosto přesně zapadající do jednotlivých sekcí. Všechny e-kurzy jsou velmi přívětivé a přitom přiměřeně odborně napsány. Ze všech posuzovaných zdrojů je tento nejvíce „user friendly“. Nejvíce na portálu oceňuji to, že se zde potkává snadná orientace, přívětivé předání informací a zároveň jejich relevantnost. Portál se zčásti stává pomyslnou křižovatkou k dalším odbornějším informacím (např. E-Bezpečí). Nedostatečnou sekcí je pak sekce Školy, která obsahuje celkem tři články. Sekce „Školy“ se zdá v této podobě zbytečnou. V sekci pro děti jsou velmi hezké komiksy, pro děti velmi přitažlivé, rozdělené podle věkových kategorií. Flash animace však nemusí být na všech zařízeních spustitelné a samy o sobě představují určité bezpečnostní riziko.

Tento webový portál je zaměřený čistě na internetové návštěvníky. Svou odborností nedosahuje kvalit portálu, jako je např. e-bezpeci.cz, ale také tento jmenovaný předstihuje v míře intuitivnosti a jednoduchosti podaných informací.

1.2.2.6 Národní centrum bezpečnějšího internetu

URL: <http://www.ncbi.cz/>

Zaměření, cílová skupina: žáci, učitelé, školy, knihovny, veřejnost

Forma materiálu: webový portál, konference, semináře, přednášky a školení, výukové materiály, dotazník, plán dosažení standardu

Oblast působnosti: celorepubliková

Míra odbornosti: velmi vysoká

Cíle a obsah: NCBI je neziskové nevládní sdružení, které zastřešuje celou řadu projektů. Obecným cílem je osvěta na témata bezpečnost na internetu, rizika internetu, rizika sociálních sítí, internetová etika, ochrana osobních dat,

využití ICT technologií, ilegální obsah internetu, pomoc dětem a rodičům v nesnázích. Nejedná se tedy o portál, který by se zabýval přímo kyberšikanou. Je spíše rozcestníkem k jednotlivým sub projektům.

Jedním z projektů na portálu je **STOP online.cz**, kde je možné ohlásit některou z negativních aktivit týkajících se bezpečnosti na internetu, včetně kyberšikany. Konkrétně na stránce <http://www.internet-hotline.cz/>. Na tomto webu nalezneme i legislativu, co a jak může uživatel hlásit. Kromě toho uvádí konkrétní paragrafy zákona č. 40/2009 Sb. o povinnostech občana (Příloha č. 1 – zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník):

- § 368 Neoznámení trestného činu
- § 367 Nepřekažení trestného činu

Dalším důležitým projektem je portál **POMOC online.cz** na adrese <http://www.onlinehelpline.cz/> – poradenské centrum a poradna pro oběti kyberšikany, kyberstalkingu, sextingu, kybergroomingu apod. Portál je velmi přehledný a je zaměřen opravdu na „první pomoc“ pro oběti. Kromě emailového hlášení je k dispozici i telefonní kontakt, ale jen v uvedených hodinách (pondělí a středa, vždy od 14:00 do 16:00). Zajímavou částí portálu jsou konkrétní příběhy z praxe poradenské linky.

Některé projekty NCBI jsou sice již ukončené, ale stále svou úlohu plní, jako je např. projekt **bezpecne-online.cz** na adrese: <http://www.bezpecne-online.cz/>. Portál je zaměřen na vzdělání a osvětu dětí s cílem podporovat u nich bezpečné používání internetu a nových komunikačních technologií. Na portálu nalezneme mnoho vzdělávacích témat. Od kyberšikany, sdílení informací až k bezpečnému používání bankovních služeb. Velký důraz je kladen na ochranu osobních dat a soukromí před zneužitím. Nalezneme zde také sekci Výukové materiály, které jsou zdrojem informací pro učitele a rodiče. Ocenit lze, slovník pojmů týkající se internetu a bezpečnosti.

Aktuálním a hlavním projektem je **Saferinternet.cz** na adrese <http://www.saferinternet.cz/>, zaměřený zejména na bezpečné užívání internetu, pomoc uživatelům internetu a na boj proti šíření ilegálního obsahu na internetu. Portál není zaměřený přímo na kyberšikanu, ale jedná se o zastřešující projekt, který se týká internetové bezpečnosti obecně. Cílem je propagace bezpečnějšího užívání internetu a dalších komunikačních

technologií. Přímo na portálu nenalezneme kromě článků o bezpečnosti žádné konkrétní informace. Nalezneme zde ale nabídky školení pro žáky, rodiče, pedagogy, pečovatele, sociální pracovníky, policii.

Školení pro ZŠ (prevence elektronického násilí a kriminality) pomáhají zlepšit povědomí dětí o rizicích, uvědomění si důsledků různých činů v online prostředí, porozumění prožívání obětí elektronických útoků. A to jsou již konkrétní témata, která s kyberšikanou přímo souvisí. Cílem školení je tedy prevence rizikového chování - kyberšikana, sexting, kybergrooming, závislosti. Školení jsou zpoplatněna. Témata seminářů jsou následující:

- 3. – 5. třída Co nám může hrozit na internetu.
- 4. – 6. třída Co to je, když se řekne kyberšikana.
- 5. – 8. třída Facebook a jiné sítě.
- 7. – 9. třída +SŠ Nebuď naháč na internetu.
- 7. – 9. třída +SŠ (Ne)bezpečný mobil.

Portál obsahuje výstupy z kampaně Evropský měsíc kybernetické bezpečnosti (European Cyber Security Month, ECSM). Celoevropská kampaň koordinovaná Evropskou agenturou pro síťovou a informační bezpečnost (ENISA) a DG CONNECT Evropské komise.

Na projekt Saferinternet.cz navazuje další projekt **eSafetyLabel** na adrese <http://www.esafetylabel.cz/>. Cílem je podpora bezpečného IT prostředí ve školách. K dosažení tohoto cíle je celá řada opatření od technických až po úpravu školního řádu.

Na portálu eSafetyLabel školy vyplní formulář, který porovná jejich stav s celoevropskými standardy, a na základě výsledku hodnocení je vytvořen tzv. akční plán, jak standardu v různých oblastech dosáhnout. Na základě šetření a akčního plánu pak školy mohou získat certifikát eSafetyLabel. Certifikát může škola vystavit na svém webu a použít ho ve svých publikacích. eSafetyLabel přispívá k vytvoření národních a celoevropských standardů.

1.2.2.7 NEBUĎ OBĚŤ!

URL: <http://www.nebudobet.cz/>

Zaměření, cílová skupina: žáci, rodiče, učitelé, vedoucí pracovníci školství, úředníci školských odborů, knihovny

Forma materiálu: webový portál, terénní práce (přednášky, workshopy, výstavy)

Oblast působnosti: Ostrava a Moravskoslezský kraj

Míra odbornosti: průměrná (webový portál)

Cíle a obsah: Autory portálu *Nebud' oběť* je nezisková organizace Rizika internetu a komunikačních technologií, z.s., která byla založena v roce 2009. Má za sebou řadu aktivit terénních, spolupracuje s pedagogy a dobrovolníky.

Hlavními aktivitami je zejména prevence a osvěta s cílem zmírnit negativní dopady moderních komunikačních technologií pomocí práce v terénu. Webové stránky jsou obsahově spíše průměrné a nepřinášejí příliš inovací. Portfolio aktivit spolku je široké, ale kvalitu aktivit spolku hodnotit nelze. Spolek nabízí své služby zdarma. Spolek udržuje také stránky skupiny „Nebud' oběť“ na sociální síti Facebook.³

1.2.2.8 *Prevence-info.cz*

URL:

<http://www.prevence-info.cz/typy-rizikoveho-chovani/kybersikana>

Zaměření, cílová skupina: pracovníci v oboru prevence rizikových jevů

Forma materiálu: webový portál

Oblast působnosti: celorepubliková

Míra odbornosti: vysoká

Cíle a obsah: Projekt (webový portál) *Prevence-info* je v provozu od roku 2010 a je financován a garantován Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. Cílem portálu je poskytování informací o prevenci rizikového chování. Portál obsahuje široké portfolio informací, které jsou přehledně členěné do sekcí jako např. Rizikové chování, *Prevence*, *Legislativa*, *Výzkumy*, *Filmové projekty*. Sekce *Rizikové chování* obsahuje celkem 22 typů rizikového chování! Portál je přehledný, odborný, nabitý informacemi. Není zaměřený přímo na žáky, ale spíše na odborníky v oboru

³ Více informací: <https://www.facebook.com/groups/163782553639459/?fref=ts>

prevence rizikových jevů. Proto jsou aktivitami projektu kromě provozu portálu zejména konference a semináře.

1.2.2.9 Nenech to být a něco udělej

URL: <https://www.nntb.cz/>

Zaměření, cílová skupina: žáci, rodiče, školy

Forma materiálu: webový portál, mobilní aplikace

Oblast působnosti: celorepubliková, vnitro-školní

Míra odbornosti: nelze nyní posoudit (nový projekt)

Cíle a obsah: Projekt je zaměřen tak, aby byl opravdu velmi blízko dětem, žákům a rodičům. Samotný portál neobsahuje žádné teoretické informace o jakékoliv formě kyberšikany či šikany. Cílem je dát do ruky snadný nástroj, jak vzniklou šikanu či kyberšikanu oznámit a jak ji řešit. Projekt vznikl jako nápad dvou studentů, sedmnáctiletého Jana Slámy a šestnáctiletého Davida Špunara, z Gymnázia Brno – Vídeňská. Studenti ve spolupráci s linkou bezpečí a pedagogicko-psychologickou poradnou v Brně vytvořili portál pro učitele, žáky i rodiče s cílem být svědkům a obětem co nejbližší.

“Nenech to být” je internetový systém a mobilní aplikace bojující proti šikaně a vylučování z kolektivu na školách po celé ČR. S podporou ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy přinášíme efektivní způsob odhalování těchto problémů ještě v jejich zárodku. To vše za spolupráce s Linkou bezpečí a Pedagogicko-psychologickou poradnou Brno. (Sláma, a další, 2017)

Portál i mobilní aplikace jsou jednoduché a velmi snadno použitelné. Nahlášenému případu se pak vždy věnují odborníci. Míru odbornosti nemůžeme bez osobní zkušenosti posoudit, ale předpokládáme díky spolupráci s linkou bezpečí a pedagogicko-psychologickou poradnou záruku kvalitní pomoci.

1.2.2.10 Policie a Ministerstvo školství

Úloha těchto dvou státních institucí je velmi důležitá. MŠMT i Policie jsou spoluautory nebo garanti mnoha projektů, jako např. E-Bezpečí nebo Seznam se bezpečně!

Policie ČR působí jak přímo ve školách, kde pořádá pro žáky a pedagogy semináře, tak i vydává články na portálu <http://www.policie.cz/>. V roce 2016 probíhal projekt „Bud' v bezpečí“⁴, kde jeho některé části se týkaly problematiky kyberšikany (rizika sociálních sítí, kybergrooming, bezpečnost na internetu, sexting). Projekt je založen na měsíčních newsletterech v PDF formátu. Na portálu není jasné, komu je projekt určen a jaké má cíle. Po otevření jednotlivých měsíčníků je patrné, že cílem je zvýšit informovanost škol, pedagogů, případně rodičů. Policie ČR na těchto měsíčních spolupracovala s projektem E-Bezpečí.

MŠMT plní poměrně dobře svou funkci zastřešujícího orgánu. Základní a aktualizovanou rukověť pro všechny ostatní je „[Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k řešení šikanování ve školách a školských zařízeních Č. j. MSMT- 22294/2013-1](#)“ (MŠMT, 2013). Kromě toho pořádá MŠMT ve spolupráci s NIDV konference s pedagogickými pracovníky.

Policie ČR a MŠMT nejsou výslovně těmi organizacemi, které by přímo působily na žáky v oblasti kyberšikany. Fungují spíše jako zastřešující legislativní a metodické zdroje pro všechny ostatní organizace a pro pedagogy samotné.

1.2.2.11 Ostatní doplňující materiály a nástroje

Pro správce sítí existují různé možnosti, jak pomoci bezpečnosti na internetu ve školní síti. Vyjdeme-li z principu akce-reakce, nemůžeme ale být schopni plně uchránit žáky ZŠ před obsahem internetu.

Na adrese <http://www.kpbi.cz/> nalezneme e-learningový **Kraje pro bezpečný internet**. Jedná se o velmi obsáhlý e-kurz pro žáky, rodiče, učitele, seniory, sociální pracovníky a policisty. E-kurz je velmi obsáhlý, až nepřehledný. Ve výuce jsou lekce e-kurzu použitelné pouze jako doplňující materiál a nikoli jako hlavní pro základní školy.

K dispozici však máme řadu nedokonalých nástrojů. V první řadě se jedná o filtrování obsahu na úrovni rodič-žák. V operačních systémech Windows je známé nastavení uživatelského účtu na „účet dítěte“. Rodič

⁴ Více informací: <http://www.policie.cz/bud-v-bezpeci.aspx>

pak má přehled o čase stráveném na internetu, prošlých webových stránkách, může blokovat určité stránky či obsah. Tyto systémy však nejsou vytvořeny pro školní prostředí. Ve školách, kde se nachází několik stovek žáků, bychom měli použít sofistikovanějších nástrojů. Velmi jednoduché a poměrně účinné je filtrování obsahu pomocí překladu DNS dotazů. Tento způsob je velmi jednoduše implementovaný do školní sítě. Spočívá v nastavení externích DNS serverů pro klientské stanice pomocí DHCP serveru. Tuto službu nabízí např. tyto portály <https://www.opendns.com/>, <http://www.i-bezpecne.cz/>. Další možností je filtrování obsahu na úrovni proxy serveru nebo využití komerčního software. Obrovské možnosti filtrování obsahu nabízí moderní sofistikované routery a firewally. Tyto se ale ve školách díky své ceně příliš nevyskytují. (Kabelová, a další, 2008)

V dnešní době se v některých školách rozšiřují BYOD zařízení. Pokud škola poskytuje žákům jakoukoli formou konektivitu k internetu, měl by být internetový provoz monitorován a filtrován. Použití BYOD má velký potenciál, který bude růst stejně tak, jako se rozšiřuje používání chytrých telefonů a tabletů mezi žáky a učiteli. Na základní škole je pak nutné kvalitně navrhnout infrastrukturu sítě, aby bylo možné kontrolovat připojování do Wi-Fi sítě školy, logování provozu a centrální ověřování (např. radius server napojený na Active Directory).

2 Cíle tvorby výukového vzdělávacího materiálu

Podle dat Českého statistického úřadu (ČSÚ) má 76,1 % českých domácností připojení k internetu (Český statistický úřad, 2017). Dostupnost internetu a masivní rozšíření chytrých telefonů mají přímý vliv na možnost vzniku kyberšikany. Smyslem a cílem tvorby výukového elektronického materiálu, je reakce na výskyt kyberšikany mezi žáky na českých školách.

Považujeme kyberšikanu za vážnou věc, která se skutečně vyskytuje na našich školách, jak potvrzují výzkumy (Více v kapitole 1.2.2.1). Nosným cílem je navrhnout VVM tak, aby téma kyberšikany šlo integrovat do běžných předmětů. Ověřením ve výuce na základních školách dokazují, že toto téma prakticky, ale i teoreticky integrovat lze a že souvisí s obsahem RVP ZV.

2.1 Pedagogické cíle – učitelé

Především na učitelích je rozhodnutí, zda a jak se tématu kyberšikany věnovat. Určitou míru znalostí a času na přípravu si toto téma žádá. Cílem této práce je také pomoci učitelům v konkrétních předmětech do problematiky vstoupit a díky připravenému výukovému materiálu téma kyberšikany do výuky začlenit.

2.1.1 Začlenění výukového vzdělávacího materiálu do ŠVP

Hledáme-li ve školních vzdělávacích programech téma kyberšikany, nalzáme je spíše obsažené v širším kontextu, v tématu bezpečnost na internetu v předmětu Informatika⁵. Bezpečnost na internetu by skutečně mělo být průřezové téma napříč všemi předměty. Internetové připojení je dnes ve školách i domácnostech standardem a žáci i pedagogové používají pro výuku téměř všech předmětů IT technologie. Internet se stal významným pomocníkem ve vzdělávání, nejen v předmětu informatika. Zasahuje-li komunikace mezi žáky, učitelem a rodičem pomocí internetu téměř do všech předmětů, měli bychom v těchto případech i pamatovat na nebezpečí, které s touto komunikací souvisí. Platformu internetu používáme ve vzdělávání pro její obrovskou dostupnost a rychlost výměny informací. Měli bychom ale také chránit žáky, vychovávat je k bezpečnému používání internetu, seznámit je s riziky, které internet představuje.

Podle uvedených výzkumů v kapitole 1.2.2.1 víme, že na základních školách kyberšikana přítomná je a my bychom ve vzdělávání měli pružně reagovat na aktuální situaci. V samotném RVP ZV kyberšikana zmiňována není (MŠMT, 2016), ale chceme-li ji do vzdělávacích oblastí integrovat, můžeme tak učinit na základě průřezových témat. Nabízí se nám tato průřezová témata a jejich subtémata:

- Osobnostní a sociální výchova
 - Rozvoj schopností poznávání
 - Sebepoznání a sebepojetí
 - Seberegulace a sebe organizace
 - Psychohygiéna
 - Kreativita

⁵ Autor analyzoval ŠVP píseckých škol ZŠ J. K. Tyla, ZŠ E. Beneše, ZŠ J. Husa, ZŠ T. Šobra

- Poznávání lidí
- Mezilidské vztahy
- Komunikace
- Kooperace a kompetice
- Řešení problémů a rozhodovací dovednosti
- Hodnoty, postoje, praktická etika
- Výchova demokratického občana
 - Občanská společnost a škola
- Mediální výchova
 - Kritické čtení a vnímání mediálních sdělení
 - Interpretace vztahu mediálních sdělení a reality
 - Stavba mediálních sdělení
 - Vnímání autora mediálních sdělení
 - Fungování a vliv médií ve společnosti
 - Tvorba mediálního sdělení
 - Práce v realizačním týmu

2.1.2 Vzdělávání pedagogů

V současné době máme dostatek možnosti vzdělávání pedagogů v oblasti kyberšikany. Jako příklad můžeme uvést nabídku vzdělávacích akcí pro pedagogy projektu E-bezpečí (E-bezpečí, 2017). V roce 2016 proběhl např. velmi dobře zpracovaný seminář Mgr. Jana Gabriela Szutkowski, pořádaný Národním institutem pro další vzdělávání: „ŠIKANA A AGRESIVITA“⁶ (Projevy šikany v různých prostředích. Obvyklé prvky chování obětí. Obvyklé prvky chování agresorů. Diagnostika vztahů mezi dětmi. Řízená diskuze)⁷.

Pohybujeme-li se v prostředí základních škol, je téma kyberšikany na mnohých z nich patrné a zmiňované, připomínáno pomocí letáků, brožur a přednášek. Pedagogové problematiku znají a chápou její nebezpečnost. Se začleněním tématu přímo do výuky se však zatím příliš nesetkáváme.⁸

⁶ Více informací: <http://znv.nidv.cz/neformalni-vzdelavani/volny-cas/akce-a-seminare/celostatni-seminar-vychovatelek-a-vychovatele-sd-sk-2016/popis-vzdelavacich-akci>

⁷ Autor byl na kurzu osobně přítomen.

⁸ Subjektivní názor autora z analýzy celkem čtyř ZŠ V Písku.

2.1.3 Spolupráce s odborníky

Řešení kyberšikany se účastní většinou dotčení pedagogové, výchovní poradci a školní psychologové. Toto je bezesporu základ. Problém lze spatřovat ve spolupráci školy s policií, a to v několika rovinách.

Kyberšikana jako taková není trestným činem, a tak může být řešena dle TZ jako:

- pomluva (§ 184 TZ),
- omezování osobní svobody (§ 171 TZ),
- vydírání (§ 175 TZ),
- nebezpečné pronásledování (§ 354),
- porušování domovní svobody (§ 178 TZ),
- výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií (§ 192 TZ),
- zneužití dítěte k výrobě pornografie (§ 193 TZ) za podmínek uvedených v těchto ustanoveních.

Dojde-li v důsledku kyberšikany, kyberstalkingu, sextingu, kybergroomingu apod. k újmě na zdraví nebo smrti, pak je možný postih za:

- ublížení na zdraví (§ 122, § 145, § 146, § 147 TZ),
- vraždu (§ 140 TZ).

Je nutné poznamenat, že tresty pro mladistvé se dále řídí podle zákona č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže, který tresty zmírňuje oproti dospělým.

Kompletní výpis je k dispozici v kapitole Příloha č. 1 – zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

Problémem může být neerudovanost policistů, kteří problematice příliš nerozumí. Při řešení kyberšikany je nutná znalost IT technologií, sociálních sítí, mechanismů emailů apod. I tento problém se ale v čase zlepšuje, policie navazuje kontakty se specialisty z větších měst.

Třetí problém spolupráce s odborníky je neochota školy kyberšikanu postihovat a veřejně řešit. Při psaní diplomové práce jsme byli svědky situací, kdy nebyl agresor klasifikován dvojkou z chování z důvodu vyhrožování rodičů, že případ skončí u soudu. Podobnou situací bylo neudělení postihu

za kyberšikanu díky obavě třídního učitele, že tím žáka znevýhodní při přijímacím řízení na SŠ. Častým důvodem bývá přílišná snaha o dobré jméno školy za každou cenu. Tyto osobní zkušenosti potvrzují výzkumy, jako je např. E-bezpečí (Kopecký, 2014)

2.1.4 Motivace pedagogů

Odbornost IT problematiky a kyberšikany může některé pedagogy odradit. Kromě schopnosti integrovat téma kyberšikany do běžné výuky, naráží také na schopnosti pedagogů pracovat s IT technikou. Porozumění problematice kyberšikany vyžaduje znalosti širší než běžné. Zde se nejedná jen o www stránky nebo email, ale i o sociální sítě, blogy, Youtube, kde často znalosti a schopnosti pedagogů končí.

Je tedy vhodné s pedagogy vést diskuzi o kyberšikaně, vysvětlovat společenskou závažnost, seznámit je s výsledky výzkumů, a nakonec jim pomoci s integrací tématu do předmětu.

2.1.5 Postup realizace cílů výukových vzdělávacích materiálů

Vzhledem ke zmíněným překážkám se budeme snažit o maximální zjednodušení implementace VVM do výuky. Jde o to nabídnout hotové postupy, které dají možnost pedagogovi ve svém předmětu vkročit do problematiky kyberšikany. Další invence pedagoga mohou být nadstavbou VVM.

Cílem je vytvořit sadu modelových příprav na konkrétní předměty a to s ohledem na věk žáků. Právě tyto úvody pro začlenění tématu kyberšikany do výuky různých předmětů by se mohly stát startovním bodem pro pedagogy.

Výukové materiály můžeme členit podle předmětů, vzdělávacích oblastí či druhů kyberšikany. Chceme-li se přiblížit pedagogům co nevíce zvolíme členění dle věd a předmětů. Na 2. stupni je toto členění při výběru VVM velmi přirozené a pro pedagogy jednoduché. Členění dle předmětů není v rozporu s RVP ZV, protože samotné RVP předměty obsahuje a je taxonomicky nejbližší vlastním výukovým vzdělávacím materiálům.

2.2 Pedagogické cíle – žáci

Kyberšikana je ve školním prostředí rozšířená. Potvrzuje to výzkum společností Seznam, Google a Univerzita Palackého **Výzkum rizikového chování českých dětí v prostředí internetu 2014**, kde je uvedeno, že 50,9 % dětí (11 až 17 let) se setkalo s některou formou kyberšikany. (Kopecký, 2014)

Dnešní škola není jen o vzdělávání dětí a míře předaných informací. Měli byt vzdělávání skutečnou přípravou pro život, musíme se věnovat i otázkám, které děti připraví na jejich životní dráhu. Data ve zmíněném průzkumu jasně ukazují rizika spojená s bezpečností na internetu, proto by mělo být cílem základních škol tato rizika snižovat a preventivně připravovat děti na závažné důsledky jejich jednání a chování.

Cílem VVM pro žáky je tedy prevence, zlepšení teoretických znalostí, osobní prožitek role oběti, agresora i pozorovatele. Vědět, jak sobě nebo druhému pomoci, jak se nestát agresorem. To vše s ohledem na klima třídy, která již kyberšikanou postihnutá být může.

2.2.1 Rozšíření znalostí žáků o rizicích kyberšikany

Znalost termínů a principů kyberšikany a nutnost těchto znalostí je závislá na ročníku, ve kterém na děti chceme působit. Můžeme si představit práci ve školní družině, kde dětem nenásilnou formou představíme moment šikany jako takové a citlivě jim její důsledky ukážeme. Na druhé straně můžeme žákům 2. stupně, kteří již teoretické znalosti mají, ukázat velmi obrazně, jak může kyberšikana probíhat a jak si s ní poradit.

Seznamovat žáky ZŠ s rizikovým chováním včetně šikany a bezpečností na internetu bychom měli v době, kdy žáci začínají aktivně využívat mobilní telefony, počítače, internet a zejména sociální sítě. Tato doba je v České republice různá a určitou míru nám poskytuje průzkum společnosti Telefonica z roku 2013. Z průzkumu mezi 1000 respondenty vyplývá, že více než 80 % lidí by svému potomkovi pořídilo mobilní telefon do 12 let. Přes deset procent dotázaných by své dítě vybavilo mobilem dokonce nejpozději při nástupu do školy (do šesti let věku) (O2 Czech, 2013). V tomto věku dochází k určitému odklonu důvěry v rodiče a naopak narůstají sociální vazby a důvěra mezi spolužáky. Kyberprostor se stává pro děti svobodným místem a zdrojem informací, mnohdy bez kontroly rodičů. Právě v tomto věku by rodiče i škola

měli usměrňovat, vysvětlovat, pomáhat pochopit možná nebezpečí na internetu. Je vhodné udržovat a pěstovat dosavadní důvěru, nejen kvůli dobrým vztahům, ale i proto, abychom se o možných problémech dítěte vůbec dozvěděli. Jako pedagogové, bychom se společně s rodiči měli stát jejich průvodci při prvních krocích na internetu.

2.2.2 Téma kyberšikany v běžné výuce

Záleží zejména na ochotě pedagoga, zda chce svůj čas tématu kyberšikany věnovat. Toto téma je velmi široké, a proto se ho lze dotknout téměř ve všech předmětech na ZŠ.

Jako pedagogové můžeme (a také tak konáme) v mnoha předmětech apelovat na obecnou slušnost člověka, na to, že děti mají zdvořile pozdravit, že mají být ohleduplné a kamarádké, že mají mít úctu ke starším, že si mají vážit své práce i práce ostatních, apod. Stejně tak můžeme zmiňovat rizika a dopady kyberšikany, nutnost bezpečného chování na internetu a zodpovědnosti za chování k druhým v reálném světě i na internetu.

2.2.3 Začlenění výukového vzdělávací materiálu do výuky

Navržené VVM v kapitole číslo 4, lze integrovat do běžné výuky na ZŠ. Je možné, že se zařazením tématu kyberšikany posune, či zčásti ovlivní plán výuky daného předmětu. Proto bychom měli dbát na propojenost předmětu s tématem kyberšikany a nikoliv o potlačení předmětu. V některých předmětech, jako je např. informatika nebo občanská výchova, není problém navržené VVM do výuky zařadit, aniž by ohrozily probíranou látku předmětu. V jiných předmětech je zařazení složitější, nebo i téměř nemožné. Obtížně budeme hledat propojení zejména přírodních věd. V předmětech jako je Fyzika či Chemie není příliš prostoru pro zařazení tématu kyberšikany, aniž bychom neodsunuli výuku nosného předmětu stranou. Určitou možnost integrace do předmětu má matematika, např. pomocí narůstajících počtů sdílení fotografie. Je to však integrace do učiva ZŠ příliš složitá.

2.2.4 Postup realizace cílů výukových vzdělávacích materiálů

Důležité je volit správné metody a formy vzhledem k věku studentů. Konkrétní metody a formy jsou ve výukových vzdělávacích materiálech určeny. Nelze však navrhnout metody a prostředky jakkoliv direktivně. Pedagog sám musí zohlednit věk, klima třídy, možnou probíhající kyberšikanu.

Na prvním stupni nemůžeme děti „děsit“, že je někdo může přepadnout díky tomu, že vyrazí svou adresu, nebo že je může kolektiv třídy dohnat k sebevraždě. Můžeme je ale varovat před cizími lidmi v reálném světě i na internetu. Měli bychom jim být oporou a jistotou, že se nám mohou svěřit. Můžeme je nabádat k opatrnosti v životě i na internetu.

Na druhém stupni, ve věku, kdy se děti začínají pohybovat na internetu, čerpají z něj a začínají používat sociální sítě, již bychom měli být rozhodně konkrétnější. Měli bychom seznamovat žáky s riziky prostředí internetu, s čím se mohou setkat a jak se mohou bránit. Zároveň můžeme některé vyučovací hodiny díky navrženým VVM přímo směřovat k přímému osobnímu seznámení s kyberšikanou.

Postup realizace cílů VVM by měl výrazně zohlednit, zda je v konkrétní třídě podezření na probíhající kyberšikanu nebo jiné sociálně negativní jevy. V těchto případech je vhodné postup a použití materiálu konzultovat se školním psychologem nebo s výchovným poradcem. **Navržené VVM jsou zaměřené preventivně a nekladou si za cíl uzdravit již porušený a kyberšikanou zasažený kolektiv.**

VVM je vhodné použít v navržených ročnících. Kromě běžných předmětů ZŠ se může jednat na prvním stupni o aktivity ve školních družinách, na druhém stupni pak například v dramatickém kroužku či výtvarné výchově. Konkrétní VVM jsou rozebrány v kapitole 4.

2.3 Psychosociální cíle

Cílem materiálů je vybudovat osobní schopnost sebeobranu vůči kyberšikaně a také pochopit možné důsledky kyberšikany, vybudovat zodpovědnost vůči sobě i ostatním lidem, chovat se tak, jak by člověk chtěl, aby se ostatní chovali k němu.

2.3.1 Kolektiv a klima třídy

Kolektiv třídy je sám o sobě prvkem působícím na vzdělávání jedince. Není to vzdělávání vědomostní, ale zejména sociální. Ke kyberšikaně jsou nejnáchylnější jedinci sociálně ve středu nebo naopak na okraji. Jsou to žáci, kteří se často nějakým způsobem liší. (Eckertová, a další, 2013)

Zdraví kolektivu determinuje práci pedagoga na tématu kyberšikany. Je velmi důležité odhadnout, jak je kolektiv citlivý, v jakém je stavu, zda mu použití VVM neublíží. Pedagog musí postupovat a vybírat metody, prostředky a formy obezřetně, radit se s odborníky, s třídním učitelem, hovořit s žáky samotnými.

2.3.2 Vnímání hranic svobody a mantinelů

Západní civilizace je založena na demokratických ideálech. Ruku v ruce s vývojem demokratických společností dlouhodobě rostl i komfort jedince. Vědomí komfortu, vlastní soběstačnosti a mnohdy i falešných pocitů moci vedou k tomu, že lidé nepotřebují duchovní život, nepotřebují druhé, nemají zájem o ostatní lidi.

Často pozorujeme okolo sebe chyby ve výchově dětí. Mnozí rodiče vychovávají své děti v pocitu naprosté jedinečnosti, nebo naopak nemají na své děti čas. Takováto výchova pak samozřejmě nepřipraví dítě na to, kde začíná a končí jeho svoboda a jak slušně jednat a chovat se k ostatním lidem.

Agresor v případě kyberšikany narušuje jak soukromí, tak svobodu oběti. Může využívat dalších osob a jejich slabých stránek, aby dosáhl svého cíle. Kyberšikana není prozatím v ČR trestným činem. V preambuli Ústavy České republiky jsou uvedeny základní principy demokratické společnosti. (Česká národní rada, 1992). Tyto principy agresor jednoznačně nedodržuje. Zodpovědná výchova žáka v demokratické společnosti by měla obsahovat úctu k ostatním, k sobě, ale také k přírodním zdrojům.

3 Pedagogické scénáře výukových vzdělávacích materiálů

Pedagogické scénáře VVM jsou pro vyučujícího vodítkem k úspěšné implementaci tématu kyberšikana do výuky jeho předmětu. Téma šikany a kyberšikany je obsaženo v průřezových tématech (více v kapitole 3.3). Každý pedagog může najít prostor k jeho začlenění do výuky svého předmětu, pokud bude chtít.

3.1 Parametry výukových vzdělávacích materiálů

Všechny navržené materiály jsou navrženy tak, aby jejich popis byl stejně strukturovaný a obsahoval stejné základní parametry:

- časový rozsah, (počet vyučovacích jednotek),
- organizační forma (celá třída, polovina třídy, skupina, škola),
- metody, prostředky,
- zařazení dle RVP (předmět, vzdělávací obsah, průřezové téma, klíčové kompetence),
- popis navrženého VVM,
- vzdělávací cíle VVM,
- motivace, aktivizace,
- časový sled aktivit a průběh vyučovací jednotky,
- hodnocení (popř. reflexe).

3.1.1 Vliv metod, forem a prostředků

K dosažení cíle a smyslu VVM je nutná celá řada faktorů. Oproti vyučovací hodině běžné výuky může být hodina na téma kyberšikana pro žáky velmi osobní. Vzdělávací cíl musí být dobře promyšlen, pedagog musí být připraven na neočekávané změny v průběhu hodiny, a to zejména z důvodu možného výskytu kyberšikany ve třídě. Snadněji se bude realizovat VVM s polovinou třídy. V případě práce s celou třídou můžeme přizvat školního psychologa nebo využít asistenta pedagoga, pokud je ve třídě k dispozici.

Je vhodné přiblížit se žákům pomocí ICT prostředků. Můžeme využít cloudových služeb Office365 nebo GoogleApps, sociálních sítí nebo simulovat prostředí sociální sítě sdílením dokumentů. Chceme-li se dotknout něčeho, co je hluboko uvnitř duše žáka, musíme se vydat do jeho světa a nesnažit se mu vnutit ten náš.

3.1.2 Výukový vzdělávací materiál ve výuce ZŠ

Kyberšikana je citlivé téma. Pokud se s podle výzkumu e-bezpečí s kyberšikanou setkala 51 % dětí (Kopecký, 2014), musíme mít na paměti, že dost možná pracujeme s možnými agresory i oběťmi. Musíme volit takové cesty, aby v žádném případě nedošlo k ještě většímu poškození oběti.

Není cílem jakkoliv upozadit výuku vlastního předmětu. V navržených VVM se vždy jedná o začlenění do výuky konkrétního předmětu, o využití průřezových témat, o vytvoření nenásilného klimatu na pomezí dramatiky, umění, hry, kdy se žáci vzdělávají odborně, ale i sociálně, rozvíjejí svou

osobnost. Společným cílem všech VVM je snižovat výskyt kyberšikany díky kvalitě vzdělání a správným rozvojem osobnosti a odpovědnosti žáka.

3.2 Vzdělávací oblasti RVP a rozdělení materiálů

Vzdělávací obsah základního vzdělávání je dle RVP ZV 2016 rozdělen do devíti vzdělávacích oblastí. Jednotlivé vzdělávací oblasti jsou tvořeny jedním nebo více obsahově blízkými vzdělávacími obory. Výukové vzdělávací materiály pak jsou rozděleny dle konkrétních předmětů pro lepší přehlednost, dosavadní zvyklosti, srozumitelnost a pro snazší vhlad do problematiky:

- Jazyk a jazyková komunikace (Český jazyk a literatura, Cizí jazyk, Další cizí jazyk)
- Matematika a její aplikace (Matematika a její aplikace)
- Informační a komunikační technologie (Informační a komunikační technologie)
- Člověk a jeho svět (Člověk a jeho svět)
- Člověk a společnost (Dějepis, Výchova k občanství)
- Člověk a příroda (Fyzika, Chemie, Přírodopis, Zeměpis)
- Umění a kultura (Hudební výchova, Výtvarná výchova)
- Člověk a zdraví (Výchova ke zdraví, Tělesná výchova)
- Člověk a svět práce (Člověk a svět práce)

VVM dále rozdělujeme podle humanitních věd, přírodních věd a výchov, pro větší přehlednost a orientaci pedagoga. Pro mnoho pedagogů je toto členění přirozené, zažité a logické.

3.2.1 Přírodovědné předměty

Přírodovědné předměty jsou založené na poznání a pozorování reálného světa na základě veličin a faktů. Na základě těchto poznání se přírodovědné vědy v posledních stoletích staly součástí života každého z nás a opírá se o ně celá naše společnost. V následujících kapitolách pracujeme zejména s informačními technologiemi, díky kterým vlastně kyberšikana mohla vzniknout. Musíme ale podotknout, že informační technologie za vznik kyberšikany nemohou. Kyberšikana je jen zneužití vynálezu, jak tomu bylo v historii mnohokrát.

3.2.1.1 Informační a komunikační technologie

Informační a komunikační technologie je vzdělávací oblast RVP ZV. Svoji náplní v předmětu informatika se přímo nabízí k propojení s tématem kyberšikany. V informatice je několik momentů, které je možné k začlenění využít. Bezpečnost na internetu, sítě a internet, komunikace (email, sociální sítě). Můžeme bez problémů začlenit do výuky informatiky teoretické znalosti, druhy kyberšikany, projevy, důsledky na oběť. My se ale zde zaměříme na jiný pohled. Integrojícím tématem kyberšikany bude přenos paketů po síti. Žáci tak zjednodušeně pochopí, jak přenos paketů protokolu TCP/IP funguje, dozví se, jak internetu svěřené informace putují a zároveň vnímají komunikaci mezi obětí, agresorem, pozorovatelem.

Cílem VVM je pochopení přenosu informace po síti z bodu A do bodu B pomocí paketů, které putují přes switche, routery, firewally, apod. Děti si „zahrají“ na tento přenos a dostanou za úkol doručovat zprávy mezi agresorem, obětí, pozorovateli a veřejnou stránkou na sociální síti. Děti si roli vylosují a rozdělí židle tak, aby se rozložení zhruba podobalo topologii navržené sítě. Žáci jsou v rolích routerů a směřují podle adres, stejně tak role DNS serveru překládá IP adresy na jména. Nosiči paketů putují od odesílatele k příjemci podle adres a obsahů zprávy. Speciální Element je role „stránka na sociální síti“. Tu zastává jeden žák, který jediný sedí u PC a na projekci zapisuje to, co mu v paketech přijde. V určeném momentu přenosů zastavíme situaci a analyzujeme, o jakou kyberšikanu se jedná a jak by každý článek mohl situaci řešit a změnit.

Výukový vzdělávací materiál je připraven pro výuku na 2. stupni a z hlediska RVP ZV je jeho zařazení možné do těchto vzdělávacích obsahů vzdělávacího oboru Informační a komunikační technologie (MŠMT, 2016):

- Vyhledávání informací a komunikace
 - ICT-9-1-01 ověřuje věrohodnost informací a informačních zdrojů, posuzuje jejich závažnost a vzájemnou návaznost
- Zpracování a využití informací
 - ICT-9-2-01 ovládá práci s textovými a grafickými editory i tabulkovými editory a využívá vhodných aplikací
 - ICT-9-2-05 zpracuje a prezentuje na uživatelské úrovni informace v textové, grafické a multimediální formě

3.2.1.2 Ostatní přírodovědné předměty

Cílem práce je mimo jiné dokázat, že na základě průřezových témat, lze téma kyberšikany integrovat do předmětů vyučovaných na základní škole. Dříve uvedená dotčená průřezová témata jako mediální výchova, nebo osobnostní a sociální výchova, nejsou obvykle v ostatních přírodovědných předmětech tak patrná. Proto také nejsou pro předměty Matematika, Chemie, Fyzika, Zeměpis zpracovány výukové materiály. Tyto předměty pedagogové zpravidla zakládají na získání vědomostí a znalostí. Přestože s tím nemusíme souhlasit, nepodařilo se navrhnout s pedagogy těchto předmětů schéma reálných vyučovacích hodin. Vzdělávání dětí v těchto předmětech je náročné a pedagogové nebývají ochotni ze svých učebních plánů jakkoliv uhýbat. Není však důvod, pokládat tyto předměty v budoucnu za nepoužitelné a dát prostor další práci.

3.2.2 Humanitní předměty

Z hlediska RVP ZV se zařazení tématu kyberšikany v humanitních předmětech opírá o průřezová témata Osobnostní a sociální výchova a Mediální výchova. Spadá do vzdělávací oblasti Jazyk a jazyková komunikace.

3.2.2.1 Český jazyk a literatura

V hodinách českého jazyka je velmi snadné začlenit téma kyberšikany. Pravopis, slovosled, stylistika, mluvený a psaný projev. Vše můžeme procvičovat na tématu kyberšikany. V navrženém VVM pracujeme s uměle navozenou situací cíleného útoku agresorů na oběť a spolužáků okolo, kteří mohou děj ovlivnit. Současně ale v pracovním textu, který je modelovou situací na sociální síti, upozorňujeme na pravopisné chyby a slovosled. Rozhovor dále rozvedou ve skupinách a na závěr každá skupina svůj příběh přednese před třídou a diskutuje o navržených řešeních. V poslední části pracují žáci, každý sám, na tvorbě slohové práce.

Cílem VVM je procvičování pravopisu, stylistiky, prezentace výstupu, vcítění se do role agresora, oběti i spolužáka, který může v situaci pomoci. Kromě prezentace výstupu žáky (dotvoření příběhu) je cílem tvorba slohového útvaru - vypravování, dopis školnímu psychologovi či úvaha na téma „Kyberšikana ničí lidský život“. VVM je navržen pro tři vyučovací hodiny, ale může být upraven na dvě vyučovací hodiny.

Výukový vzdělávací materiál je připraven pro 2. stupeň ZŠ, 8. až 9. ročník, a z hlediska RVP ZV je jeho zařazení možné do těchto vzdělávacích obsahů vzdělávacího oboru Český jazyk a literatura (MŠMT, 2016):

- Komunikační a slohová výchova
 - ČJL-9-1-02 rozlišuje subjektivní a objektivní sdělení a komunikační záměr partnera v hovoru
 - ČJL-9-1-03 rozpoznává manipulativní komunikaci v masmédiích a zaujímá k ní kritický postoj
 - ČJL-9-1-05 odlišuje spisovný a nespisovný projev a vhodně užívá spisovné jazykové prostředky vzhledem ke svému komunikačnímu záměru
 - ČJL-9-1-08 využívá základy studijního čtení – vyhledá klíčová slova, formuluje hlavní myšlenky textu, vytvoří otázky a stručné poznámky, výpisky nebo výtah z přečteného textu; samostatně připraví a s oporou o text přednese referát
 - ČJL-9-1-10 využívá poznatků o jazyce a stylu ke gramaticky i věcně správnému písemnému projevu a k tvořivé práci s textem nebo i k vlastnímu tvořivému psaní na základě svých dispozic a osobních zájmů
- Jazyková výchova
 - ČJL-9-2-04 správně třídí slovní druhy, tvoří spisovné tvary slov a vědomě jich používá ve vhodné komunikační situaci
 - ČJL-9-2-05 využívá znalostí o jazykové normě při tvorbě vhodných jazykových projevů podle komunikační situace
 - ČJL-9-2-07 v písemném projevu zvládá pravopis lexikální, slovotvorný, morfologický i syntaktický ve větě jednoduché i souvětí
 - ČJL-9-2-08 rozlišuje spisovný jazyk, nářečí a obecnou češtinu a zdůvodní jejich užití
- Literární výchova
 - ČJL-9-3-04 tvoří vlastní literární text podle svých schopností a na základě osvojených znalostí základů literární teorie

3.2.2.2 Cizí jazyk

Úroveň cizích jazyků na ZŠ neumožňuje tak velké jazykové možnosti a práci s textem jako v mateřském jazyce. Přesto zde máme široké možnosti pro začlenění tématu kyberšikany. Můžeme zařadit celou řadu aktivit formou her, diskuzí, práci s textem, poslech nebo také čistě jako teoretické téma.

Cílem navrženého materiálu je z pohledu anglického jazyka použití podmiňovacího způsobu, porozumění textu v písni. Téma kyberšikany v kontrastu k přátelství je do VVM začleněno jako konverzační a nosné téma. Jednotlivé aktivity jsou navrženy tak, aby na sebe navazovaly a postupně se žáci dotkli hlouběji a vážněji tématu kyberšikany. Výukový materiál je navržen pro 6. ročník. Na VVM je důležité, aby téma kyberšikany neupozadilo nosný předmět. Žáci se seznámí také s možnými způsoby řešení kyberšikany, jako je schránka důvěry, svěření se rodičům, učitelům, školním psychologům, použít speciální weby, jako je například web „Nenech to být a něco udělej“. Podrobněji je popsán v kapitole 1.2.2.9.

Výukový vzdělávací materiál je připraven pro 2. stupeň a z hlediska RVP ZV je jeho zařazení možné do těchto vzdělávacích obsahů vzdělávacího oboru Cizí jazyk (MŠMT, 2016):

- Poslech s porozuměním
 - CJ-9-1-01 rozumí informacím v jednoduchých poslechových textech, jsou-li pronášeny pomalu a zřetelně
 - CJ-9-1-02 rozumí obsahu jednoduché a zřetelně vyslovované promluvy či konverzace, který se týká osvojovaných témat
- Mluvení
 - CJ-9-2-01 zeptá se na základní informace a adekvátně reaguje v běžných formálních i neformálních situacích
 - CJ-9-2-02 mluví o své rodině, kamarádech, škole, volném čase a dalších osvojovaných tématech
- Čtení s porozuměním
 - CJ-9-3-02 rozumí krátkým a jednoduchým textům, vyhledá v nich požadované informace

3.2.3 Výchovy

VVM v předmětech hudební a tělesné výchovy nejsou zpracovány. Hudební výchova rozvíjí žáky výrazně jiným uměleckým směrem. Tělesná výchova je pak zaměřena na výkon, týmovou spolupráci a tělesnou zdatnost. Není nemožné do těchto předmětů téma kyberšikany integrovat, aniž by to mohlo odsunout výuku předmětu jako takového. Ve školách, zaměřených na rozšířenou výuku těchto předmětů prostor je. Tato práce je však cílena na klasickou základní školu.

Naopak do výtvarné výchovy a výchovy k občanství téma kyberšikany začlenit můžeme velmi dobře. Speciální pozornost věnujeme dramatické výchově, která je na našich základních školách nepovinná, avšak velmi častá. Dramatická výchova je jedním z nejlepších, nejefektivnějších a nejvhodnějších předmětů pro začlenění tématu kyberšikany. Dramatických prostředků při vzdělávacích akcích pro ZŠ využívá např. divadlo Fórum (více o divadle Fórum v kapitole 3.2.3.4).

3.2.3.1 Výtvarná výchova

Předmět výtvarná výchova je velmi tvůrčí. Začlenit téma kyberšikany lze mnoha způsoby. Můžeme se s žáky pokusit malbou ztvárnit pocity oběti.

Základem VVM je napsaný modelový příběh kyberšikany začlenění do učiva zaměřeného na abstraktní malbu. Příběh si děti vyslechnou a pokusí se podle příběhu ztvárnit aktéry příběhu, sociální vztahy mezi nimi a zvýraznit špatné, neutrální, dobré, silné, slabé, apod. Ve výtvarném vyjádření postav z příběhu a pokusí abstraktně vyjádřit pocity, obavy, strach, smutek, ale třeba i radost z pomoci ostatních spolužáků, pocit z vyřešení, svěření se, ulehčení. Formou vyjádření nemusí být jen abstrakce, ale i různé jiné výtvarné formy, jako je například komiks či geometrická vizualizace kolektivu.

Výukový vzdělávací materiál je připraven pro 7. ročník 2. stupně ZŠ a z hlediska RVP ZV je možné jeho zařazení do vzdělávacího oboru Výtvarná výchova a souvisí s těmito očekávanými výstupy (MŠMT, 2016):

- VV-9-1-01 vybírá, vytváří a pojmenovává co nejširší škálu prvků vizuálně obrazných vyjádření a jejich vztahů; uplatňuje je pro vyjádření vlastních zkušeností, vjemů, představ a poznatků;

variuje různé vlastnosti prvků a jejich vztahů pro získání osobitých výsledků

- VV-9-1-02 užívá vizuálně obrazná vyjádření k zaznamenání vizuálních zkušeností, zkušeností získaných ostatními smysly a k zaznamenání podnětů z představ a fantazie
- VV-9-1-05 rozliší působení vizuálně obrazného vyjádření v rovině smyslového účinku, v rovině subjektivního účinku a v rovině sociálně utvářeného i symbolického obsahu
- VV-9-1-07 porovnává na konkrétních příkladech různé interpretace vizuálně obrazného vyjádření; vysvětluje své postoje k nim s vědomím osobní, společenské a kulturní podmíněnosti svých hodnotových soudů

3.2.3.2 *Výchova k občanství*

Předmět velmi úzce souvisí se socializací žáků ve společnosti. Předmět má velmi blízko k výchově rodičovské. Lidská slušnost, soužití, tolerance jsou témata velmi současná a s kyberšikanou souvisí. V tomto předmětu navrhujeme VVM tak, aby se žáci co nejvíce vžili do pozice oběti, uvědomili si, co prožívá, a byli schopni jako případní pozorovatelé oběti pomoci. Zároveň musíme zmínit právní výklad k možným formám kyberšikany.

Cíle výchovy k občanství velmi pěkně vystihuje přímo RVP ZV: „Vzdělávací obor Výchova k občanství se zaměřuje na vytváření kvalit, které souvisejí s orientací žáků v sociální realitě a s jejich začleňováním do různých společenských vztahů a vazeb. Otevírá cestu k realistickému sebepoznání a poznávání osobnosti druhých lidí a k pochopení vlastního jednání i jednání druhých lidí v kontextu různých životních situací. Učí žáky respektovat a uplatňovat mravní principy a pravidla společenského soužití a přebírat odpovědnost za vlastní názory, chování a jednání i jejich důsledky. Rozvíjí občanské a právní vědomí žáků, posiluje smysl jednotlivců pro osobní i občanskou odpovědnost a motivuje žáky k aktivní účasti na životě demokratické společnosti. (MŠMT, 2016)“

Koncepce VVM je navržena pro dvě vyučovací hodiny, z nichž je jedna teoretická a druhá praktická, s ověřením teoretických znalostí. V první hodině seznámíme žáky se základními termíny kyberšikany, rozdělením podle forem, vysvětlíme na příkladech. K jednotlivým typům zmíníme právní informace

a zdůrazníme, že se jedná v mnoha případech skutečně o porušení zákona. V druhé hodině rozdáme dětem krátké příběhy kyberšikany, které žáci přečtou, pojmenují formu kyberšikany (sexting, kybergrooming, stalking, apod.) a navrhnou řešení. V následné diskuzi analyzují pocity oběti a navrhují možnosti, jak by mohli pomoci. Příběhů není stejně jako žáků. Někteří žáci budou mít vždy stejný příběh. Diskuze mezi zpracovateli konkrétního příběhu a zbytkem třídy je tak zajímavější. Učitel diskuzi moderuje.

Výukový vzdělávací materiál je připraven pro 2. stupeň a z hlediska RVP je jeho zařazení možné do těchto vzdělávacích obsahů a očekávaných výstupů vzdělávacího oboru Výchova k občanství (MŠMT, 2016):

- Člověk ve společnosti
 - VO-9-1-07 uplatňuje vhodné způsoby chování a komunikace v různých životních situacích, případné neshody či konflikty s druhými lidmi řeší nenásilným způsobem
 - VO-9-1-08 objasní potřebu tolerance ve společnosti, respektuje kulturní zvláštnosti i odlišné názory, zájmy, způsoby chování a myšlení lidí, zaujímá tolerantní postoje k menšinám
- Člověk jako jedinec
 - VO-9-2-01 objasní, jak může realističtější poznání a hodnocení vlastní osobnosti a potenciálu pozitivně ovlivnit jeho rozhodování, vztahy s druhými lidmi i kvalitu života
 - VO-9-2-03 rozpoznává projevy záporných charakterových vlastností u sebe i u druhých lidí, kriticky hodnotí a vhodně koriguje své chování a jednání

3.2.3.3 Výchova ke zdraví

Výchova ke zdraví je předmět zaměřený zejména na prevenci, řešení sociálně patologických situací a obecněji na sociální rozvoj a mezilidské vztahy. Pro téma kyberšikany zde máme opravdu velké možnosti pro integraci tohoto tématu do předmětu Výchova ke zdraví.

VVM materiál je zaměřen na teoretické znalosti, vztahy mezi lidmi, a zejména jak si poradit v krizové situaci. Znalosti žáků můžeme ověřit v testu, přiloženému k VVM. Seznámíme žáky s druhy kyberšikany, se společenskou závažností a vlivu na vztahy mezi lidmi. Pomocí modelových příběhů navodíme situaci kyberšikany a necháme žáky zpracovat možné scénáře řešení, o kterých pak diskutujeme. Vhodným doplněním je pak spolupráce s profesionály, jako je např. divadlo Fórum, jak je obecně navrženo v kapitole 3.2.3.4, kde mohou žáci do děje zasahovat a změnit sled a vývoj událostí.

Výukový vzdělávací materiál je připraven pro 2. stupeň ZŠ, 8. či 9. ročník, a z hlediska RVP ZV je možné jeho zařazení do učiva vzdělávacího oboru Výchova ke zdraví v těchto očekávaných výstupech (MŠMT, 2016):

- VZ-9-1-01 respektuje přijatá pravidla soužití mezi spolužáky i jinými vrstevníky a přispívá k utváření dobrých mezilidských vztahů v komunitě
- VZ-9-1-04 posoudí různé způsoby chování lidí z hlediska odpovědnosti za vlastní zdraví i zdraví druhých a vyvozuje z nich osobní odpovědnost ve prospěch aktivní podpory zdraví
- VZ-9-1-11 respektuje změny v období dospívání, vhodně na ně reaguje; kultivovaně se chová k opačnému pohlaví
- VZ-9-1-12 respektuje význam sexuality v souvislosti se zdravím, etikou, morálkou a pozitivními životními cíli; chápe význam zdrženlivosti v dospívání a odpovědného sexuálního chování
- VZ-9-1-14 vyhodnotí na základě svých znalostí a zkušeností možný manipulativní vliv vrstevníků, médií, sekt; uplatňuje osvojené dovednosti komunikační obrany proti manipulaci a agresi.

3.2.3.4 Dramatická výchova

Dramatická výchova je nepovinnou součástí vzdělávací oblasti Umění a kultura. Lze ji na úrovni školního vzdělávacího programu realizovat formou samostatného vyučovacího předmětu, projektu či kurzu. Dramatická výchova skýtá v osobnostním a sociálním rozvoji opravdu veliký potenciál. Navození konfliktních situací a jejich řešením lze skutečně prožít to, co je jádrem kyberšikany. Žáci se mohou vžít do rolí agresora, oběti, učitele i okolí, přičemž

dramatická hra nedostává téměř žádná omezení ve scénáři a průběhu improvizace a prožitku.

Zajímavým projektem, který můžeme zařadit do výuky, je spolupráce s Občanským sdružením Divadelta, které staví na divadelní formě Divadla Fórum – divadelní forma utlačovaných, kterou objevil a rozvíjel Augusto Boal v sedmdesátých letech v Brazílii.

„Divadlo Fórum otevírá divákovi možnost ovlivnit průběh jednání. Využívá konfliktního divadelního příběhu, který zrcadlí otázky či problémy lidí, a aktivního přístupu diváků k pozitivní změně v jejich chování. Diváci jsou vybízeni k tomu, aby vstoupili na jeviště a pokusili se svým zásahem nepříznivý průběh jednání zvrátit. Témata jsou volena tak, aby byla pro skupinu diváků aktuální a zajímavá, neboť bezprostřední zájem o problém je základním předpokladem pro aktivní účast diváků na jeho řešení.“ (Divadelta, 2017)

Na základní škole můžeme dramatickou výchovu (pokud není přímo součástí ŠVP) nebo její fragmenty zařadit do téměř jakékoliv vyučovací hodiny humanitních předmětů nebo výchov. Ale i pro přírodovědné předměty můžeme využít dramatickou výchovu, jak je zde například navržen jeden VVM pro hodinu informatiky v kapitole 3.2.1.1

Navržený výukový vzdělávací materiál je složený z krátkých dramatických aktivit a her po sobě jdoucích, které spojuje téma kyberšikany. Na základě tohoto tématu tvoří děti příběhy, diskutují, hrají krátké scénky. Všechny aktivity jsou popsány detailněji ve VVM. Vyvrcholením na konci je jednoduše sehraný jeden z příběhů (všichni spolu) a vytvoření dvou variant konce – toho dobrého a špatného.

Výukový vzdělávací materiál je připraven pro kroužek 2. stupně (různé ročníky) a z hlediska RVP ZV je jeho zařazení možné do těchto vzdělávacích obsahů a očekávaných výstupů vzdělávacího oboru Výchova k občanství (MŠMT, 2016):

- DV-9-1-01 uplatňuje kultivovaný mluvený a pohybový projev, dodržuje základy hlasové hygieny a správného držení těla

- DV-9-1-03 rozvíjí, variuje a opakuje herní situace (samostatně, s partnerem, ve skupině), přijímá herní pravidla a tvořivě je rozvíjí
- DV-9-1-04 prozkoumává témata z více úhlů pohledu a pojmenovává hlavní téma a konflikt; uvědomuje si analogie mezi fiktivní situací a realitou

3.3 Průřezová témata

Téma kyberšikany či šikany se dnes ve školách někdy vyskytuje v předmětech Informatika a Občanská výchova. Díky průřezovým tématům má ŠVP další vzdělávací rozměr. Propojenost vzdělávání napříč předměty je skvělým prostředkem vychovávat osobnost dítěte jako celek. Navíc průřezová témata předávají poznání z více stran a vzdělávání má větší efekt.

Kyberšikana spadá do průřezových témat Osobnostní a sociální výchova, Mediální výchova, částečně pak Výchova demokratického občana. Tato průřezová témata mohou být aplikována téměř všemi vyučovanými předměty. Je tedy na garantech jednotlivých předmětů, aby toto téma do ŠVP zařadili.

Exaktní vědy vyžadují mnohem tvrdší organizaci výuky a dodržování plánu výuky. Jsou pedagogové, kteří ŠVP vnímají jen jako obtížnou byrokratickou zátěž. Zde je pak velmi těžké aplikaci průřezových témat hledat a tím těžší zkoušet téma kyberšikany integrovat. Abychom mohli integrovat téma kyberšikany do předmětů, musíme přesvědčit a motivovat pedagogy aby pochopili, že téma kyberšikany lze zařadit díky RVP a invenci do běžné výuky.

Průřezová témata, do kterých kyberšikana spadá, jsou:

- osobnostní a sociální výchova,
- mediální výchova,
- výchova demokratického občana.

3.3.1 Třídní projekty

Třídní kolektiv je jedním ze základních kamenů vzdělávání. Sociální zázemí ve třídě lze zjistit pomocí sociometrického šetření. Tímto šetřením můžeme zjistit, jaké je klima ve třídě. Třídní projekty obecně mají úlohu stmelovat kolektiv a zafixovat prožitkem nabyté znalosti.

Třídní projekty se často aplikují na prvním stupni, kdy je třídní učitel/ka přítomen/přítomna ve většině vyučovacích hodin. Zde je pak v kompetenci vyučujícího výuku změnit, vyšetřit časovou rezervu v předmětech a nasměrovat třídní projekt k tématu kyberšikany. Je vhodné si projektový den dobře rozvrhnout, začít internetem, bezpečností na internetu (např. formou dotazníku nebo diskuze), diskutovat ve třídě o jejich již vytvořených účtech a bezpečnosti hesel. Je vhodné na určitou část dne pozvat odborníka na problematiku. Projekty nemusí ale nutně probíhat v jednom dni, mohou probíhat simultánně s výukou, např. formou tajné schránky a cyklického hodnocení vložených příspěvků.

Třídní projekty na druhém stupni již vyžadují složitější organizaci z důvodů častější výměny pedagogů ve třídě. Často se ale praktikují napříč ročníkem. Na druhém stupni jsou žáci již mnohem více schopni přijímat informace ve formě přednášek vedených odborníky, následnou diskuzí s pedagogy, nebo tvořivým procesem a diskuzí ve skupinách. Zajímavý moment je promíchání žáků do skupin napříč ročníkem mezi třídami. Rozbijí se tak předem utvořené skupiny, které by odrážely sociální pozice ve třídě.

3.3.2 Školní projektový den

Projektové dny jsou velmi oblíbené a dávají velký prostor k prožitku žáků, kooperaci, upevnění znalostí. Mohou být velmi živé a mohou se prolínat na základě průřezových témat napříč předměty.

Projektový den bychom měli zahájit přinejmenším krátkým teoretickým úvodem. Žáci musí vědět, jaké má kyberšikana průvodní jevy a jaké jsou druhy.

Motivovat děti můžeme soutěží, kdy budou po škole hledat a shromažďovat QR kódy rozmístěné po škole. Na chodbách můžeme rozmístit fiktivní nebo reálné příběhy kyberšikany s odkazy na otázky, které se příběhu týkají. Obsahem QR kódů mohou být odkazy na internetové stránky, teoretické informace, krátké příběhy. Zjištěné informace pak žáci shromáždí ve třídě a roztrídí do kategorií kyberšikany, diskutují o možných řešeních. Příklad možného QR kódu je na obrázku 1 níže.

Projektový den můžeme prolínout teoretickými dotazníky, dotazníky anonymními, kterými zjišťujeme situaci ve třídě. Vzkazy spolužákům (třeba anonymně). Na chodbách či ve třídách mohou být boxy s anonymními vzkazy

či dotazy spolužákům nebo učitelům. Můžeme také vytvořit emailovou adresu, na které bude odpovídat školní psycholog.

Další aktivitou dětí může být vytvoření modelové situace kyberšikany ve skupině za pomoci počítačů, simulace sociální sítě nebo natočením videa na telefon. Tedy za použití prostředků, pomocí kterých kyberšikana probíhá.

U dětí na 1. stupni v mladších ročnících není téma kyberšikany ještě příliš aktuální. Zde však můžeme aktivity obměnit a zjednodušit na obecné téma šikany a kamarádského chování.

Obrázek 1 - Co je to kyberšikana

Na závěr projektového dne by měla zaznít reflexe a hodnocení práce každé skupiny (třídy). Můžeme také školním rozhlasem vyhlásit nejvyšší nalezený počet QR kódů.

Konkrétní návrh projektového dne se odvíjí od klimatu školy a ochotě pedagogů. Jednotlivé aktivity, metody, prostředky a hloubku prožitků ve skupinách musíme volit tak, aby zohledňovaly možné problémy ve třídě (probíhající kyberšikana, problémový kolektiv, apod.).

4 Elektronický výukový vzdělávací materiál

Kapitola je věnována konkrétním navrženým elektronickým výukovým vzdělávacím materiálům, zpracovaných v autorském prostředí Moodle. Jejich scénář a zjednodušený popis je součástí elektronického výukového materiálu vždy u každého z nich.

4.1 Výběr autorského programu a prostředí

Při výběru autorského prostředí jsem se soustředil zejména na efektivitu, dostupnost, ergonomii a ekonomickou stránku. Elektronické dokumenty ve formátu MS Office či LibreOffice by svou úlohu dokonale splnily. Tyto VVM by bylo možné umístit na portály, jako je www.rvp.cz (sekce DUM). Nevýhodou tohoto řešení je množství formátů souborů a tím také riziko různých zobrazení. Exportem do formátu PDF by zanikla možná interaktivita s uživatelem, žákem či pedagogem.

Další možností je vytvořit vlastní webový portál se studijními články, interaktivními formuláři, animacemi a to vše postavit na Open Source technologiích. Nevýhodou tohoto směru je stavba celku od naprostých základů a tím i pracnost celého řešení.

Ve výběru autorského prostředí se vzhledem ke studiu na PFE ZČU jevil jako nejlepší program ProAuthor, který splňuje všechna mnou požadovaná kritéria:

- dostupnost online
- zdarma pro účely PF ZČU
- členění na obsah a kapitoly
- multimediální obsah
- formuláře (testy)

Během psaní této práce byl však vývoj tohoto programu zastaven a stávající verze bohužel nezobrazuje správně obsah v moderních prohlížečích.

Z tohoto důvodu jsem byl vyzván změnit autorské prostředí z ProAuthor na Moodle, který je mocným nástrojem pro tvorbu e-kurzů a jeho vývoj je dá se říci jistý. Jeho mnohaletá historie vázaná především ke vzdělávání a stal se po konzultaci s vedoucím diplomové práce jistou a správnou volbou.

Moodle je poskytován zdarma jako Open Source software, pod licencí GNU General Public License.⁹

Cílem práce je návrh integrace kyberšikany do běžné výuky. Aby tento cíl byl naplněn, musí být dostupný pedagogům online. A to právě prostředí Moodle splňuje.

4.2 Návod použití výukového vzdělávacího programu

Výukový program je členěn podle předmětů. Je to z toho důvodu, že toto členění je zcela přirozené pro současné pedagogy a velmi rychle se v něm zorientují.

VVM jsou vytvořeny v prostředí Moodle a lze je brát jako přípravu na hodinu či menší projekt. Jednotlivé VVM jsou připraveny s krátkým popisem jako moduly – tzv. knihy. Tyto umožňují přehledné členění do kapitol a eventuální stažení ve formátu PDF. Stejně tak jsou organizované i přílohy VVM. Aktivita jsou rozdělené dle předmětů a jsou integrovány do předmětů tak, aby kyberšikana nepřehlušila vlastní učivo předmětu. V některých aktivitách naleznete přílohy, které jsou v textu uvedeny. VVM je rozdělen takto:

1. Úvod do problematiky – vážnost tématu, důvod vzniku VVM, cíle.
2. Legislativa, výzkumy, statistika – uvádíme konkrétní paragrafy a možné postihy, výsledky výzkumů.
3. Vytvořené VVM, rozdělené dle předmětů.
4. Studijní informace pro pedagoga (viz kapitola 4.3)

4.3 Studijní informace pro pedagoga

V těchto sekcích elektronického VVM uvádím nutné základní znalosti pro pedagoga. Aby byl schopen materiál realizovat ve třídě, byl připraven na případné dotazy, měl teoretický základ pro alternativní provedení VVM podle možností a situace konkrétní třídy.

V této části nalezneme testy a další materiály obsahující základní informace a termíny z oblasti kyberšikany. Rychlou metodickou příručkou může pedagogovi být Příloha č. 2 – druhy kyberšikany a fiktivní příběhy, kterou

⁹ https://docs.moodle.org/32/en/About_Moodle

může použít v další práci s kyberšikanou. Krátké fiktivní příběhy ilustrují příklady kyberšikany a jsou také použity v některých VVM.

Dále zde nalezneme legislativní informace - zákon č. 40-2009 Sb., trestní zákoník, odkazy na internetové portály zabývající se kyberšikanou.

4.4 Scénář výukových vzdělávacích materiálů

Vlastní scénář VVM je vodítkem pro pedagoga, návodem pro použité formy, prostředky, metody a pro časový harmonogram. Scénáře jednotlivých VVM jsou vloženy do každé sekce výukových materiálů v autorském prostředí. Ve scénáři VVM jsou uvedeny informace o zařazení, prostředcích, formě, metodách, cílech, počtu vyučovacích jednotek, počtu žáků, ročníku, motivace, průběhu realizace a hodnocení.

4.5 Reálné příklady kyberšikany

Zde uvedené příklady kyberšikany jsou skutečné a řešené autorem této práce. Z pochopitelných důvodů jsou změněna jména a není uvedena konkrétní ZŠ, kde byla kyberšikana řešena.

4.5.1 Příklad 1

Žákyně 9. třídy měla delší vztah s chlapcem ze stejné třídy, který probíhal zcela normálně. Protože jej měla ráda, rozhodla se, že mu pošle fotografie sebe sama ve spodním prádle. Chlapec se rozhodl, že se s děvčetem rozejde kuriózním způsobem. Fotografie rozeslal spolužákům ve třídě.

Jedna z prvních a neodborných reakcí okolí byla, že „si za to dívka může sama“. Skutečně můžeme po hlubším prozkoumání tohoto případu hodnotit prvotní chování oběti jako chybné? Samozřejmě že spouštěčem šikany bylo poslání fotografií, ale podstatu kyberšikany naplnil agresor rozšířením fotek mezi spolužáky. Psychická újma oběti byla veliká a dlouho odmítala vůbec jít do školy. Vše se vyřešilo mimosoudně školním trestem a přechodem oběti na jinou školu.

4.5.2 Příklad 2

Dvě kamarádky z deváté třídy samy přišly do kanceláře školy nahlásit, že je někdo obtěžuje a vyhrožuje pomocí e-mailu a dopisů. Jednalo se o zprávy, které děvčata nalézala například v lavici, před třídou, v šatně anebo dostávaly e-mailem do svých schránek a prostřednictvím SMS do svých

telefonů. Po zjištění, že se případem začala zabývat policie, uvedme příklad dvou zpráv: „*Nechci otravovat, spíš varovat. Bud' toho necháš anebo to začnu posílat i Tvoji sestřičce...*“ (přiložena fotografie dívky ve vaně plné krve s rozřezanou rukou). Jiná zpráva: „*... jinak jestli tohle přineseš do ředitelny, tak Ti slibuju, že se mu (kamarádovi ze třídy, pozn. autora) vážně něco stane. Myslím to vážně, tak to neber na lehkou váhu. Zatím budu končit, ale určitě se tenhle týden někdy ozvu ☺.*“

Po několika prvních zprávách a fotografiích výše zmíněného typu, které barvitě dokreslovaly výhružky, byl případ předán Policii ČR. Ve spolupráci se společností seznam.cz (adresa odesílatele @seznam.cz) byla zjištěna veřejná IP adresa, která byla ze stejné lokality jako jedna z dívek. Ani pomocí různých šetření ve třídě se přes všechnu odbornou a kriminalistickou snahu však nepodařilo vypátrat agresora. Útoky po čase úplně zmizely, v tomto věku zřejmě účast policie ještě zapůsobila a agresor se stáhl. Jedna z verzí počítala také s možností, že vše posílala jedna z dívek. Odbornost maskování ale tuto hypotézu zároveň vyvracela.

4.5.3 Příklad 3

Případ vyšetřovala přímo Policie ČR a přišla jej oznámit do základní školy. Zjistili na facebooku aktivitu člověka, který navazoval kontakty s dívkami na Písecku a nejrůznějšími způsoby z nich lákal erotické fotografie. Několik vyšetřovaných dívek si jej skutečně přidaly do přátel, přestože ho neznaly. Některé z nich s ním skutečně komunikovaly, ale popřely posílání jakýchkoli fotek.

Vzhledem k tomu, že případ vyšetřovala policie, nedozvěděli jsme se, jakou technikou agresor fotky získával, ani jak často byl úspěšný. Na svém profilu ale deklaroval, že za 30 minut „sbalí holku“. Po nějakém čase vyšetřování jsme se dozvěděli, že za facebookovým profilem není mladý muž, ale starší muž, který nepoužíval e-mailovou adresu s českou doménou (např. seznam.cz), takže nebylo možné požádat správce mailových služeb o další informace.

4.5.4 Příklad 4

Na základní škole se rozšířil fenomén natáčení učitelů v nečekaných situacích a nabourávání výuky. Cílem agresorů bylo přivést učitele do situace

problému s IT technikou, mnohdy trapnou situaci natočit a sdílet na sociálních sítích. V současné době je IT technika v této škole v každé třídě. Není tedy možné o přestávkách neoprávněnou manipulaci ohlídat. Žáci prohazují klávesy na klávesnici, odpojují projektory nebo přepínají zdroj vstup na jiná nepřipojená zařízení (např. HDMI, coax), vypínají zdroj na PC, nastavují v biosu bootování z nepřipojených zařízení, odpojují internet. Jsou to zásahy, jejichž opravu mnozí učitelé nezvládnou a při řešení se učitel dostává do pozice, kdy vnímá posměšky, kontrast počítačové gramotnosti žáků a sebe. Ke kyberšikaně právě pak docházelo natočením a zveřejněním situace. Kromě kyberšikanů učitele byly nabourány hodiny a přípravy učitelů a tedy i samotná výuka.

Řešení vlny těchto situací a natočených videí zastavilo vedení a pedagogové častými kontrolami ve třídách a tvrdými kázeňskými opatřeními.

Závěr

Lidstvo prochází 4. technickou revolucí. Masivní rozšíření internetu do všech odvětví lidské práce i domovů přineslo v posledních letech obrovské změny v přístupu lidí k soukromí a ke sdílení informací a nakládání s nimi. Někteří současní rodiče neví, jaká nebezpečí internet přináší a jak moc je kyberšikana vážným společenským problémem. Škola je tedy jednou z dalších možných institucí, kde můžeme znalosti o kyberšikaně a schopnosti bránit se předat dětem.

Jsme svědky úžasných technologických inovací, rozvoju věd, a zároveň velmi rychlých implementací do života běžných lidí. Můžeme se ptát, zda si zasloužíme neustálé zvyšování komfortu? Můžeme do nekonečna zvyšovat produktivitu a efektivitu? Všechny lidské vynálezy byly dříve nebo později zneužity – proč by měl být internet výjimkou? Kromě technického pokroku a úspěchu, s sebou jako lidstvo neseme odpovědnost za svoje činy a za to jak nakládáme se zdroji, které nám příroda dala. Nemá smysl přemýšlet, kde a u koho začít, kdo koná pro společnost více dobro, či zlo. Smysl má vždy začít u sebe. Pedagogové ve spolupráci s rodiči a školou musí být ochotni vykročit správným směrem a podporovat se navzájem. Jedna skupina bez druhé nikdy nebude tak efektivní, jako spolu..

Vzdělávání je významnou částí výchovy dítěte a my můžeme začleněním kyberšikany do výuky pomoci dětem zvládnout složité životní situace tak, aby se tak snadno do role agresora nebo oběti nedostaly. Můžeme pomoci vyniknout dobrým vlastnostem dětí, pomoci správnému využití technologií a vychovat děti tak, aby jejich život měl smysl.

Resumé

In this diploma work we analyze the current state of the available teaching materials on cyberbullying in the Czech Republic, we evaluate their quality, competence, expertise and content. We point to the need to educate pupils, pedagogues and parents about cyberbullying.

In the practical part of the thesis we propose a system of teaching materials for individual subjects and their integration into the teaching of elementary school subjects. Learning materials are integrated into subjects in relation to the RVP ZV, its cross-cutting themes and key competences.

Použitá literatura a prameny

Česká národní rada. 1992. Ústava České republiky. *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky*. [Online] 16. 12 1992. [Citace: 14. 05 2016.] <http://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html>.

Český statistický úřad. 2017. *Informační technologie | ČSÚ*. 2017.

Český statistický úřad. 2017. Podíl domácností v české republice vybavených výpočetní technikou. *Český statistický úřad*. [Online] 2017. [Citace: 28. květen 2017.] https://www.czso.cz/csu/czso/cr_od_roku_1989_pc.

Divadelta. 2017. Jsme moderní organizace prosazující tvořivé přístupy. *Divadelta*. [Online] 2017. [Citace: 10. duben 2017.] <http://www.divadelta.cz/>.

E-bezpečí. 2017. *Vzdělávací akce pro pedagogy*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2017.

Eckertová, Lenka a Dočekal, Daniel. 2013. *Bezpečnost dětí na internetu*. Brno : Computer press, 2013. 978-80-251-3804-5.

Hulanová, Lenka. 2012. *Internetová kriminalita páchaná na dětech: psychologie internetové oběti, pachatele a kriminality*. 1. vyd. Praha : Triton, 2012. ISBN 978-807-3875-459.

Kabelová, Alena a Dostálek, Libor. 2008. *Velký průvodce protokoly TCP/IP a systémem DNS*. 5., aktualiz. vyd. Brno : Computer Press, 2008. ISBN 978-80-251-2236-5.

Kopecký, Kamil a Szotkowski, René. 2016. *Národní výzkum kyberšikany učitelů*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 14. červen 2016.

Kopecký, Kamil; Szotkowski, René. 2017. *Sexting a rizikové seznamování českých dětí v kyberprostoru*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 13. červen 2017.

Kopecký, Kamil. 2014. Ahoj, potkáme se osobně? 40 % dětí na internetu by souhlasilo. *e-bezpečí*. [Online] 15. 5 2014. [Citace: 4. 5 2017.] <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/veda-a-vyzkum/2017-02-19-08-00-11>.

Kopecký, Kamil. 2016. *České děti na facebooku - výzkumná zpráva*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 4. leden 2016.

Kopecký, Kamil . 2016. Kybernetickou agresi zažívá každý pátý učitel. Vedení školy o tom většinou neví. *e-bezpečí*. [Online] 15. 06 2016. [Citace: 14. 05 2015.] <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/veda-a-vyzkum/kybersikana-ucitelu-2016>.

Kopecký, Kamil. 2014. *Materiály pro podporu výuky*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 21. říjen 2014.

Kopecký, Kamil. 2014. *Výzkum rizikového chování českých dětí v prostředí internetu 2014*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 15. červenec 2014.

Maňák, J. 2003. *MAŇÁK, J. Nárys didaktiky. 3. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2003. s. 104. ISBN 80-210-3123-9. 3. vydání. Brno : Masarykova univerzita, 2003. ISBN: 80-210-3123-9.*

MŠMT. 2013. Metodický pokyn Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k řešení šikanování ve školách a školských zařízeních. *MŠMT*. [Online] 3. září 2013. [Citace: 10. 12 2016.] <http://www.msmt.cz/file/30376>.

MŠMT. 2016. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Národní ústav pro vzdělávání*. [Online] leden 2016. [Citace: 6. 5 2017.] <http://www.nuv.cz/t/rvp-pro-zakladni-vzdelavani>.

O2 Czech, Republic, a.s. 2013. Tiskové centrum - Čísla a zajímavosti - Kdy pořídit dětem první mobil? Většina ho dostane do dvanáctých narozenin. *O2 | Mobilní telefony, internet, tarify a digitální televize*. [Online] O2 Czech Republic a.s., 28. 08 2013. [Citace: 06. 05 2017.] https://www.o2.cz/spolecnost/cisla-a-zajimavosti/321309-kdy_poridit_detem_prvni_mobil.html.

Parlament ČR. 2009. zákon č. 40/2009 Sb. *Ministerstvo vnitra České republiky*. [Online] 08. 01 2009. [Citace: 16. 03 2014.] <http://www.mvcr.cz/soubor/sb011-09-pdf.aspx>.

Rogers, Vanessa. 2011. *Kyberšikana*. Praha : Portál, s.r.o., 2011.

Sláma, Jan, Ihm, Pavel a Špunar, David. 2017. O projektu | Nenech to být. *NENECH TO BÝT A NĚCO UDĚLEJ*. [Online] 10. duben 2017. [Citace: 14. květen 2017.] <https://www.nntb.cz/o-projektu/>.

Vágnerová, Kateřina a kol. 2009. *Minimalizace šikany*. Praha : Portál, s.r.o., 2009.

Way, Brian. 2014. *Rozvoj osobnosti dramatickou hrou*. Praha : Sdružení pro tvořivou dramaturgii a NIPOS, 2014.

Příloha č. 1 – zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Přehled možných paragrafů použitelných pro postih kyberšikany včetně možné výše trestu. (Parlament ČR, 2009). Zákon je možné stáhnout například na portálu Ministerstva vnitra ČR, na URL adrese: <http://www.mvcr.cz/soubor/sb011-09-pdf.aspx>.

Uvedená trvání trestů jsou pro dospělé. Tresty pro mladistvé se řídí podle zákona č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže. Tento zákon tresty zmírňuje oproti dospělým nebo navrhuje jiné formy trestů. Je-li mladistvý shledán vinným, neukládá se mu trest, ale tzv. opatření. Těmito opatřeními rozumíme tři druhy: výchovná opatření (např. dohled, omezení, napomenutí), ochranná opatření (např. ochranné léčení, ochranná výchova), trestní opatření (např. obecně prospěšné práce, domácí vězení, zákaz činnosti, odnětí svobody). Soud může upustit (případně podmíněně) od uložení opatření.

§ 144 Účast na sebevraždě až 12 let

§ 175 Vydírání až 16 let

§ 180 Neoprávněné nakládání s osobními údaji až 8 let

§ 181 Poškození cizích práv až 5 let

§ 182 Porušení tajemství dopravovaných zpráv až 10 let

§ 183 Porušení tajemství listin a jiných dokumentů uchovávaných v soukromí až 8 let

§ 184 Pomluva až 2 roky

§ 191 Šíření pornografie až 5 let

§ 192 Výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií až 8 let

§ 209 Podvod až 10 let

§ 230 Neoprávněný přístup k počítačovému systému a nosiči až 8 let

§ 231 Opatření a přechovávání přístupového zařízení a hesla k počítačovému systému a jiných takových dat až 5 let

§ 232 Poškození záznamu v počítačovém systému a na nosiči informací a zásah do vybavení počítače z nedbalosti až 2 roky

§ 352 Násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci až 3 roky

§ 353 Nebezpečné vyhrožování až 3 roky

§ 354 Nebezpečné pronásledování až 3 roky

§ 356 Podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod až 3 roky

§ 357 Šíření poplašné zprávy až 8 let

§ 368 Neoznámení trestného činu

§ 367 Nepřekažení trestného činu

Příloha č. 2 – druhy kyberšikany a fiktivní příběhy

(manuál pro pedagoga)

Zde uvádím rozdělení hlavních forem kyberšikany s krátkým popisem a fiktivním příběhem, na který odkazuji v některých VVM a může rovněž sloužit jako obecný a přehledný materiál pro pedagoga. Výčet použitelných paragrafů u jednotlivých druhů kyberšikany si neklade za cíl být úplný a mění se podle konkrétního případu kyberšikany.

Kyberstalking

Pronásledování oběti pomocí IT technologií (ve dne v noci). Často se objevuje po rozpadu vztahů.

Tvůj bývalý partner/partnerka Ti posílá zprávy a emaily, jak Tě pořád miluje a jak Tě chce zpátky. Pokouší se Ti volat, ráno, večer, ve škole, v noci. Někdy vyhrožuje, co udělá těm, co se okolo Tebe motají, někdy tím, že si něco udělá. Sleduje a ví, s kým komunikuješ. Bojíš se, kdy zase napíše a co napíše.

Právo: § 354 Nebezpečné pronásledování až 3 roky, § 180 Neoprávněné nakládání s osobními údaji až 8 let, § 353 Nebezpečné vyhrožování až 3 roky

Kyberharašení, obtěžování (Harassment)

Opakované posílání útočných, urážlivých nebo nevyžádaných zpráv.

Dostal/Dostala jsi nedávno emailem fotografie, na kterých jsou pořezané ruce. Víš, od koho to je. Jsou to dvě spolužačky ze třídy. Nevíš, proč Ti to udělaly. Jenže jedním mailem to nekončí, dostáváš další emaily s děsivými fotografiemi a zprávy, že takhle skončíš, když nezmizíš do jiné školy. Pokračuje to na facebooku, kde komentují výhrušně a posměšně Tvoje příspěvky a zveřejňují Tvoje fotky, které by si rozhodně přátelům ukazovat nechtěl/nechtěla. Stahuješ se ze sociálních sítí, ale přesto víš, že jejich nenávistné příspěvky vůči tobě pokračují a že je čtou a vidí i ostatní.

Právo: § 175 Vydírání až 16 let, § 180 Neoprávněné nakládání s osobními údaji až 8 let

Kybergrooming

Lákání oběti na schůzku. Jedná se o postupné přesvědčování oběti a sblížení s cílem využití, či zneužití oběti.

Na facebooku Ti poslal žádost o přátelství žák deváté třídy. Znáš ho jen podle vidění ze školy, ale znáš ho a přijímáš žádost. Je to oblíbený spolužák, jsi rád/ráda, že ho máš v přátelích. Kontaktuje Tě a posílá Ti příjemné vzkazy. Jsi rázem středem pozornosti. Napíše Ti, že se chce setkat a že má pro Tebe zajímavý nápad na spolupráci. Zve Tě na setkání nedaleko města u nádraží. Přicházíš na domluvené místo, ale usmívá se na Tebe úplně někdo jiný a krok za krokem se k Tobě blíží...

Právo: § 352 Násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci až 3 roky, § 175 Vydírání až 16 let, § 354 Nebezpečné pronásledování až 3 roky

Sexting

Elektronické rozesílání textových zpráv, fotografií či videa se sexuálním obsahem směrem k oběti, nebo naopak vystavení materiálů s obětí na internetu. Sexting často provází vydírání.

Jsi zamilovaný/zamilovaná. Vyfoťíš se pro něj/ni. Chceš, aby fotka byla velmi intimní a vzrušující. Vztah skončí hádkou a rozchodem a Ty si najednou uvědomíš, jaké fotky má. Následující den na sociální síti vidíš svoje fotografie se spoustou komentářů, které rozhodně nejsou ve většině případů příjemné.

Právo: § 175 Vydírání až 16 let, § 191 Šíření pornografie až 5 let, § 192 Výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií až 8 let

Happy Slapping

Natáčení oběti fyzického útoku a následné zveřejnění na internetu nebo zvolení jiné formy šíření.

Jsi terčem. Míří na Tebe mokrá houba na tabuli a rozstříkne se Ti o obličej. Vzápětí se Ti další houba ždímá na hlavě. Následuje spousta smějících se spolužáků a namířených objektivů telefonů na Tebe. Další den videa spolužáci sdílí na sociálních sítích.

Právo: § 352 Násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci až 3 roky; § 180 Neoprávněné nakládání s osobními údaji až 8 let

Ostatní formy (často provází předešlé)

- Flaming (Nářez) - Používání agresivních a útočných výpadů na internetové diskuzi či sociální síti s cílem provokace, ponížení, urážení, apod.
- Pomlouvání (Denigration) – rozšiřování pomluv, drbů a lží o někom s cílem poškodit jeho pověst nebo vztahy.
- Předstírání (Impersonation) – posílání materiálů a komentáře pod cizím jménem.
- Prozrazení (Trickery) – přesvědčení oběti k prozrazení tajemství či citlivých informací a následné zveřejnění na internetu.
- Vyloučení (Exclusion) – záměrné vyloučení z online skupiny.

Právo: § 356 Podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod až 3 roky, § 175 Vydírání až 16 let, § 180 Neoprávněné nakládání s osobními údaji až 8 let, § 184 Pomluva až 2 roky, § 357 Šíření poplašné zprávy až 8 let